

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра вогневої та спеціальної фізичної підготовки**

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ
ЧАСТИНИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
(НА ПРИКЛАДІ 9-мм ПІСТОЛЕТА МАКАРОВА)**

Методичні рекомендації

**Київ
2017**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра вогневої та спеціальної фізичної підготовки

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ
ЧАСТИНИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
(НА ПРИКЛАДІ 9-мм ПІСТОЛЕТА МАКАРОВА)

Методичні рекомендації

Київ
2017

УДК 355.541.1:623.443
М545

Укладачі:

Запорожанов О. В. – професор кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент;

Максимов С. П. – доцент кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

Рецензенти:

Вереньга Ю. В. – головний інспектор методичного відділу Департаменту організації діяльності «Корпусу оперативно-раптові дії» Національної поліції України, кандидат наук з фізичного виховання та спорту;

Луцака Д. О. – т.в.о. провідного фахівця відділу кадрового забезпечення Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 25 січня 2017 року (протокол № 5)

Матеріали подано в авторській редакції.

Методика вивчення матеріальної частини вогнепальної зброї (на прикладі 9-мм пістолета Макарова) : метод. рек. / [уклад. : О. В. Запорожанов, С. П. Максимов]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 64 с.

УДК 355.541.1:623.443

Подано рекомендації щодо методики проведення практичних занять із вогневої підготовки щодо вивчення матеріальної частини вогнепальної зброї (на прикладі 9-мм пістолета Макарова). Описано засади методики викладання з урахуванням специфіки вогневої підготовки. Визначено особливості організації та проведення занять з вивчення матеріальної частини пістолета Макарова відповідно до структури Настанови зі стрілецької справи.

Видання призначено для викладачів вогневої підготовки навчальних закладів і посадових осіб, які відповідають за вогневу підготовку особового складу підрозділів та установ правоохоронних органів.

© Національна академія внутрішніх справ, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ В СПЕЦИФІЧНИХ УМОВАХ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ	5
1.1. Організаційні форми та структура занять з вогневої підготовки	5
1.2. Дидактичні принципи в умовах вогневої підготовки.....	9
1.3. Методи навчання у вогневій підготовці.....	15
1.4. Етапи формування стрілецького вишколу	21
2. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ 9-мм ПІСТОЛІТА МАКАРОВА.....	32
2.1. Загальні відомості.....	32
2.2. Розбирання та збирання пістолета	36
2.2.1. Неповне розбирання та збирання пістолета після неповного розбирання	37
2.2.2. Повне розбирання та збирання пістолета після повного розбирання.....	39
2.3. Призначення та будова частин і механізмів пістолета, патронів і приладдя	41
2.4. Робота частин і механізмів пістолета	43
2.5. Види затримок під час стрільби з пістолета та способи їх усунення.....	47
2.6. Огляд, підготовка до стрільби пістолета і патронів	52
2.7. Догляд за пістолетом.....	55
2.8. Перевірка бою пістолета, приведення його до нормального бою	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Знання бойових властивостей і матеріальної частини вогнепальної зброї є підґрунтям для формування навичок безпечного поводження з нею, її якісного обслуговування, зберігання, ефективного та грамотного застосування.

Головною метою підготовки методичних рекомендацій є узагальнення основних положень методики вивчення бойових властивостей і матеріальної частини стрілецької зброї, оскільки в системі службової підготовки правоохоронців донині відсутні посібники із зазначеної проблематики.

Тематика методичних рекомендацій сконцентрована на прикладі 9-мм пістолета Макарова. Передусім він є одним із найуживаніших зразків короткоствольної стрілецької зброї в системі відомчих навчальних закладів та в органах Національної поліції України. Він має просту конструкцію, адже можна здійснити його повне розбирання та збирання без застосування жодних інструментів, а лише за допомогою штатної протирки. Відтак, вивчати в повному обсязі матеріальну частину цього зразка зброї можуть навіть слабо технічно підготовлені категорії осіб. Також це спрощує ознайомлення з роботою зазначеного зразка зброї в польових умовах. Ще однією причиною обрання вказаної тематики є наявність значного обсягу методичного матеріалу, накопиченого впродовж багаторічного досвіду викладання вогневої підготовки різним категоріям правоохоронців, які навчались або підвищували кваліфікацію в Національній академії внутрішніх справ. Ця праця спрямована на висвітлення методики викладання, що охоплює: способи реалізації дидактичних принципів у специфічних умовах вогневої підготовки, методи навчання, форми організації занять, педагогічні прийоми активізації пізнавальної діяльності курсантів тощо. Методичні рекомендації не містять розділів, які безпосередньо стосуються матеріальної частини пістолета Макарова, адже цій темі вже присвячено чимало навчальних посібників (наприклад, Настанова зі стрілецької справи).

Запропоновані методичні рекомендації мають сприяти діяльності викладачів вогневої підготовки навчальних закладів та осіб, які відповідають за організацію і проведення вогневої підготовки в органах, підрозділах та установах поліції, щодо підвищення якості занять і рівня стрілецького вишколу особового складу.

1. ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ В СПЕЦИФІЧНИХ УМОВАХ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Організаційні форми та структура занять з вогневої підготовки

Навчальний процес із вогневої підготовки можна здійснювати в таких організаційних формах: навчальне заняття у складі підрозділу під керівництвом викладача (відповідальної особи), індивідуальне заняття з викладачем, самостійне заняття, тренування перед заступанням на службу (рис. 1).

Навчальне заняття у складі підрозділу під керівництвом викладача (відповідальної особи) – це головна організаційна форма занять з вогневої підготовки, яку використовують упродовж усього періоду навчання у відомчих навчальних закладах і практичних підрозділах у системі службової підготовки.

Відповідно до змісту навчальних тем, такі заняття можуть мати різне спрямування: теоретичне (вивчення курсу стрільб, правових підстав застосування зброї тощо), практичне (вивчення матеріальної частини зброї, відпрацювання нормативів і вправ зі стрільби), методичне (оволодіння знаннями та навичками, необхідними для організації та проведення занять з вогневої підготовки), а також комплексне, коли на занятті відпрацьовують декілька різних навчальних питань. У контексті практики вогневої підготовки найбільш уживаним є комплексне спрямування занять.

За способом організації діяльності учнів під час заняття виокремлюють фронтальний, груповий, коловий і поточний методи.

Фронтальний метод полягає в тому, що навчальний підрозділ у повному складі одночасно відпрацьовує навчальні питання згідно з планом. Такий організаційний метод дає змогу забезпечити високу щільність заняття, проте створює певні незручності щодо умов вогневої підготовки, оскільки потребує матеріально-технічного забезпечення (навчальна чи бойова зброя, комплекти навчальних набоїв, напрямки для стрільби, мішені, кобури тощо) у кількості, що відповідає кількості присутніх на занятті осіб. Це можливо лише в умовах добре

обладнаних стрільбищ або за незначного кількісного складу підрозділу.

Груповий метод застосовують за умови неоднорідності контингенту учнів, що потребує розподілу навчального підрозділу на групи, кожна з яких, згідно з завданнями викладача та під керівництвом його помічника, відпрацьовує на окремому навчальному місці власні навчальні питання. Розподіл на групи можна здійснювати відповідно до рівня підготовленості, спеціалізації, службово-посадової категорії тощо. Такий спосіб організації заняття надає можливість врахувати особливості підготовленості окремих категорій осіб, які навчаються, та забезпечити індивідуалізацію навчального процесу.

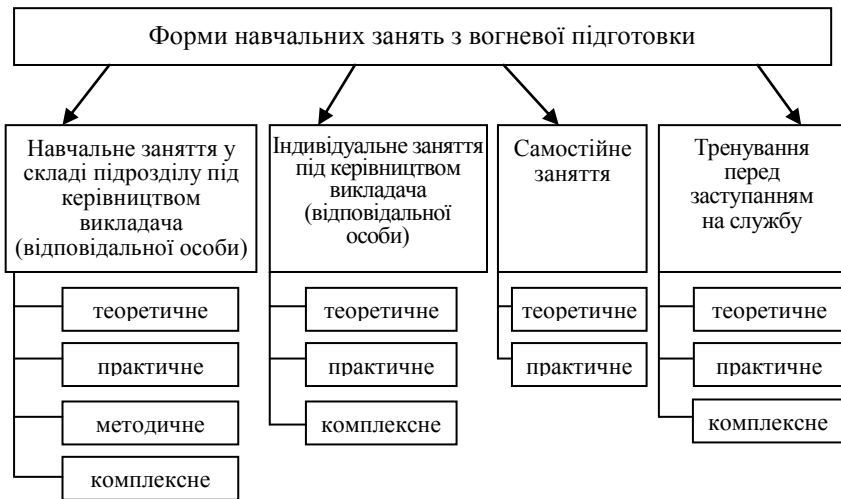

Рис. 1. Організаційні форми навчальних занять з вогневої підготовки

Коловий метод передбачає розподіл особового складу на групи (відділення) та наявність забезпечених належними матеріально-технічними засобами навчальних місць, призначених для відпрацювання різних навчальних питань. Проте в такому разі всі групи, опрацювавши певні завдання на своїх місцях, одночасно переходять на інші. Таким чином, упродовж заняття кожна група має пройти всі навчальні місця.

Поточний метод полягає в тому, що особи виконують навчальні завдання, вправи, нормативи по черзі або в складі невеликих груп (зміни під час виконання вправ зі стрільби), безперервним потоком. Такий спосіб застосовують у разі наявності значної кількості осіб і неможливості одночасно забезпечити всіх матеріально-технічними засобами навчання або зброєю, а також у разі слабкої пропускнуєї спроможності тиру. Поточний метод виконання навчальних завдань можна також використовувати у групах (відділеннях), у межах групового та колового методів організації заняття.

Навчальні заняття у складі підрозділу під керівництвом викладача (керівника заняття) переважно мають комплексну спрямованість, оскільки передбачають вивчення або повторення теоретичних розділів, матеріальної частини зброї, виконання нормативів і вправ зі стрільби з певного виду зброї. З огляду на це, доцільними методами організації діяльності учнів на заняттях з вогневої підготовки є груповий і коловий. Вони потребують наявності декількох навчальних місць, що передбачає присутність на кожному такому місці підготовленого помічника, обов'язком якого є керування роботою групи (відділення). Отже, викладач під час підготовки до таких занять має визначити кількість навчальних місць, матеріально-технічне забезпечення кожного з них, послідовність і порядок зміни відділень на навчальних місцях, розрахувати час на опрацювання кожного навчального питання. Окрім цього, викладач має заздалегідь призначити помічників, які будуть керувати роботою відділень, а також провести відповідний інструктаж.

Індивідуальні заняття під керівництвом викладача (відповідальної особи) можна проводити у вигляді консультацій або додаткових занять поза розкладом у випадках, пов'язаних з особистими обставинами певного курсанта (незадовільні поточні оцінки, пропуски занять у зв'язку з хворобою, відрядженнями тощо). Такі заняття можуть бути як теоретичними, так і практичними, що передбачають вивчення матеріальної частини зброї, заходів безпеки під час поводження зі зброєю, відпрацювання нормативів і вправ для стрільби тощо.

Самостійні заняття з вогневої підготовки здійснюють згідно з завданням викладача або в процесі підготовки до наступного групового навчального заняття. На них повторюють

відомості з теоретичних розділів вогневої підготовки. Водночас самостійні заняття можуть передбачати виконання вправ імітаційного характеру, що спрямовані на закріплення окремих елементів стрілецького вишколу: прийняття різних стійок для стрільби, відпрацювання пересувань, розворотів тощо. З цією метою застосовують муляжі або масогабаритні макети зброї.

Тренування перед заступанням на службу проводять з особовим складом у вигляді холостого тренування, а в разі потреби – стрільби, під час чого відпрацьовують вправи, де дії максимально наближені до реальних умов несення служби. Важливо, щоб усі прийоми та дії виконували із застосуванням саме того спорядження, амуніції та зброї, які будуть використовувати під час виконання службових обов'язків. Для моделювання типових тактичних ситуацій, що передбачають застосування вогнепальної зброї, доцільно використовувати комп'ютерні тренажерні комплекси, програмне забезпечення яких дає змогу відтворювати різні можливі сценарії подій.

Головною формою занять з вогневої підготовки у відомчих навчальних закладах і практичних органах є навчальне заняття у складі підрозділу під керівництвом викладача (відповідальної особи). Згідно з класифікацією, усталеною в педагогіці, такі заняття зараховують до урочної форми. Зазначена форма занять створює найкращі умови для досягнення освітніх, розвивальних і виховних цілей навчального процесу.

Такі заняття мають сталу структуру, що передбачає наявність трьох частин: підготовчої, основної та заключної.

Підготовча частина призначена для організації та налаштування учнів на вирішення основних навчальних завдань заняття. Вона триває 10–15 хв та охоплює:

- шиккування групи, привітання та перевірку особового складу;
- оголошення теми заняття, мети і навчальних питань;
- актуалізацію теми заняття;
- доведення основних заходів безпеки на занятті;
- вибіркове опитування декількох осіб або фронтальне тестування щодо теоретичного розділу вогневої підготовки з обов'язковим включенням питань стосовно заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю.

Основна частина спрямована на досягнення освітньої, розвивальної та виховної цілей заняття, що триває 60–65 хв. Ця частина заняття передбачає опрацювання навчальних питань згідно з темою, залежно від якої спрямованість заняття може бути теоретичною, практичною, методичною. Найчастіше заняття з вогневої підготовки мають комплексний характер, оскільки передбачають опрацювання як теоретичних, так і практичних розділів дисципліни. Комплексне заняття передбачає використання декількох навчальних місць, на яких опрацьовують окремі питання відповідно до плану. Окремі навчальні місця не передбачають проведення підготовчої та заключної частини, а лише опрацювання змісту основного навчального питання.

Під час *заклучної частини* (5–10 хв), необхідно:

- підвести баланс витрат боєприпасів, перевірити наявність та справність зброї, приладдя, інвентарю, наочних засобів тощо; у разі потреби необхідно організувати чищення зброї;

- підбити підсумки заняття, зазначивши ступінь засвоєння групою навчального матеріалу; проаналізувати типові помилки, допущені учнями протягом заняття, надати поради щодо їх усунення. Також бажано відзначити тих, хто найбільш продуктивно працював на занятті;

- оголосити оцінки, виставлені за результатами виконання навчальних завдань;

- надати можливість групі поставити запитання та відповісти на них;

- дати завдання для самостійного опрацювання, якщо це необхідно.

1.2. Дидактичні принципи в умовах вогневої підготовки

Принципи в педагогічному контексті – це загальні теоретичні положення, що об’єктивно відображають сутність і фундаментальні закономірності навчання, виховання та всебічного розвитку особистості. Головні дидактичні принципи в процесі вогневої підготовки реалізують з урахуванням специфіки цієї навчальної дисципліни та певним чином інтерпретують.

Принцип спрямованості навчання на реалізацію мети освіти передбачає, що вогнева підготовка має забезпечувати передачу специфічних знань, умінь і навичок та засвоєння їх курсантами, а також формування гармонійно розвиненої особистості, здатної самовдосконалюватись, використовувати та примножувати набуті знання та уміння впродовж усього активного життя.

Принцип науковості навчання потребує, щоб зміст навчального матеріалу базувався на загальноприйнятих теоретичних положеннях, достовірність та ефективність яких доведено практичним досвідом. Викладач має вміти обґрунтувати кожен тезу, вимогу, алгоритм дій у процесі вирішення певного рухового завдання, посилаючись на відповідні положення споріднених наук (педагогіки, біомеханіки, балістики, нормативних документів тощо). У навчальному процесі важливо дотримуватись лише загальноприйнятої у відповідній галузі знань термінології, уникаючи застарілих і жаргонних термінів. Складність реалізації цього дидактичного принципу полягає в тому, що зміст вогневої підготовки оновлюється з появою нових зразків зброї, які приймають на озброєння, корекцією правових норм застосування зброї та користування нею, а також зі зміною нормативних документів, що регламентують порядок організації вогневої підготовки та поводження зі зброєю. Такі новації призводять до необхідності змін у прийомах і правилах поводження зі зброєю та догляду за нею, формують нові тенденції в техніці стрільби. З огляду на це, викладач має враховувати під час планування та проведення занять як фундаментальні теоретичні положення вогневої підготовки, так і динаміку сучасної стрілецької справи.

Принцип системності та наступності навчання передбачає, що: по-перше, навчальний матеріал необхідно викладати в логічній послідовності, по-друге, в учнів необхідно формувати таку систему знань, за якої окремі теми, вправи або прийоми сприймаються як невід'ємні та взаємопов'язані складові інтегральної підготовки. Наприклад, тактико-технічні характеристики і конструктивні особливості певних зразків зброї зумовлюють конкретний порядок дій для гарантування безпечного поводження з нею, а тип спорядження та певний

спосіб носіння зброї визначають алгоритм підготовчих дій для швидкого приведення зброї в готовність та прийняття положення для стрільби. У процесі побудови навчального процесу, відповідно до принципу системності та наступності навчання, кожна окрема тема спирається на попередній навчальний матеріал і слугує фундаментом для наступних тем. Це дає змогу курсантам засвоїти причиново-наслідкові зв'язки, зрозуміти специфічну логіку стрілецької справи.

Принцип доступності навчання потребує від викладача (керівника заняття) під час визначення навчальної мети та завдань, обсягу навчального матеріалу, змісту й оптимального співвідношення його теоретичних і практичних розділів, обрання певних засобів наочного навчання та матеріального забезпечення заняття з вогневої підготовки враховувати рівень теоретичної підготовленості та стрілецького вишколу учнів. Для реалізації принципу доступності навчання у процесі планування та проведення занять з вогневої підготовки потрібно користуватись такими дидактичними правилами: «від відомого до невідомого», «від простого до складного». Обов'язково потрібно зважати на те, що надто легкі навчальні завдання неминуче призводять до зниження рівня зацікавленості та пізнавальної активності тих, хто навчається, а отже, і якості навчального процесу. Таким чином, під час розроблення тематичних планів і підготовки занять треба враховувати необхідність постійного поступового (залежно від ступеня засвоєння учнями попереднього матеріалу) підвищення складності навчальних завдань. Наприклад, на початковому етапі навчання можна виконувати вправи для стрільб із полегшенням умов, а для підготовлених стрільців доцільно впроваджувати стрільби в ускладнених умовах (після фізичного навантаження, під впливом відволікаючих факторів, у формі змагання тощо). Такий самий підхід слід застосовувати під час виконання нормативів із вогневої підготовки.

Принцип зв'язку навчання з практикою полягає в тому, що на заняттях з вогневої підготовки потрібно не лише вчити курсанта (слухача) користуватись вогнепальною зброєю, а й проектувати специфіку його майбутньої професійної діяльності. Тобто навчати потрібно не лише окремому предмету, а спеціальності загалом. Отже, кожний теоретичний розділ або

питання, практичну вправу, норматив чи окремий прийом аудиторія має сприймати як складову комплексу теоретичних знань і практичних навичок, що знадобляться в майбутньому для вирішення конкретних службових завдань, пов'язаних із користуванням вогнепальною зброєю або її застосуванням. Відповідно до цього принципу, вже на початковому етапі розучування певного навчального питання доцільно ознайомити учнів із ситуаціями, де можуть знадобитися вказані теоретичні знання або практичні навички. Важливо, щоб викладач на початковому етапі взаємодії з курсантами зумів поставити їх майбутню професійну діяльність у центр пізнавальних інтересів, адже тоді успішні результати в навчанні будуть потужним фактором мотивації. У процесі відпрацювання певного навчального питання необхідно моделювати умови, що виникають у реальних ситуаціях службової діяльності. Наприклад, можна відпрацювати ситуацію з розряджання пістолета, коли в патроннику залишається патрон, так, щоб курсант міг уникнути необхідності «підняти з землі (підлоги) патрон... та обтерти його ганчір'ям...», як це визначено в Настанові зі стрілецької справи, оскільки навіть в умовах тиму такі дії створюють певні ускладнення, а в реальних ситуаціях користування зброєю під час несення служби існує ймовірність того, що вони будуть не зовсім зручними, а в деяких випадках – нездійсненними.

Принцип наочності навчання спрямовано на створення в учнів зорових і смислових уявлень про предмет навчання. Зорові уявлення допомагають визначити, що і як потрібно робити, а смислові уявлення дають змогу встановити, для чого потрібно вивчати певну дію або прийом. Цей принцип вимагає використання наочних засобів навчання (плакатів, схем, відеоматеріалів тощо). Під час викладання практичних розділів вогневої підготовки важливим засобом є демонстрування певних прийомів і дій зі зброєю, які викладач (керівник заняття) має виконувати зразково, адже саме спостереження є першоджерелом пізнання людиною дійсності. Проте наочність має супроводжуватись коментуванням, поясненням, що спрямовує увагу аудиторії на головні ознаки об'єкта, які можуть бути не очевидними під час зорового сприйняття, особливо для початківців. Так, у процесі демонстрування прийому

від'єднання магазину від основи рукоятки необхідно пояснити: в якому напрямку треба докладати зусиль до заціпки; як узгоджуються дії великого та вказівного пальців. Окрім цього, під час пояснення необхідно пояснити суть, смисл прийому або дії в контексті тієї діяльності, для виконання якої цей прийом підлягає вивченню, тобто застосовувати правило «від смислу діяльності до смислу дії та операцій, що її формують». Так, під час вивчення розбирання та збирання пістолета слід пояснити таке: для чого проводять ці дії; в яких випадках здійснюють неповне, а коли повне розбирання.

Принцип усвідомленості та активності навчання передбачає, що ті, хто навчаються, розуміють, з якою метою вивчають певну теоретичну тему, виконують практичну вправу або норматив, виявляють наполегливість та зацікавленість у процесі засвоєння навчального матеріалу. Ефективність сприйняття визначає актуальність матеріалу, адже сприймати можна значну кількість різноманітної інформації, а запам'ятати лише те, що суб'єктивно є актуальним для самого учня, що необхідно для діяльності, якою він цікавиться. Таким чином, вже на початку курсу вогневої підготовки викладачеві необхідно актуалізувати навчальний матеріал, довести до курсантів його зв'язок з майбутньою професійною діяльністю. Для реалізації зазначеного принципу викладачеві (керівникові заняття) необхідно сформулювати та постійно підтримувати в особового складу мотивацію до навчання. Досягти цього легше, якщо донести до свідомості курсантів те, якого саме рівня володіння зброєю вони можуть набути після якісного опанування кожної теми. Незамінними є відеоматеріали, що демонструють досконале виконання певних дій зі стрілецькою зброєю. Ще одним важелем підвищення активності курсантів на заняттях є застосування методу проблемного навчання – створення ситуацій, які стимулюють аудиторію до самостійного пошуку правильних рішень. Це можуть бути питання з матеріальної частини зброї, безпечного поводження з нею, раціональної техніки виконання нормативів і вправ зі стрільби. Слід наголосити на важливості нерозривної єдності двох складових цього принципу, оскільки активність учнів у процесі навчання без усвідомленості – це метушня, яка рано чи пізно перетворюється на хаос, а усвідомленість без активності – це

лише споглядальність, що не потребує від особи творчої пізнавальної діяльності.

Принцип єдності навчання та виховання потребує, щоб під час заняття вирішувались не лише освітні (навчальні) завдання, а й виховні, які спрямовані на формування особистості. В умовах занять із вогневої підготовки важливим є формування в курсантів дисциплінованості, уміння концентрувати увагу, впевненості та самостійності в діях, а також в процесі прийняття рішень під час поводження зі зброєю тощо.

Принцип міцності засвоєння навчального матеріалу полягає в тому, що теоретичні знання та практичні навички курсантам потрібно не просто засвоїти, адже вони мають стати органічною складовою світогляду особи. Стосовно умов вогневої підготовки цей принцип можна розглядати у двох аспектах: по-перше, необхідно забезпечити якісне запам'ятовування навчального матеріалу; по-друге, сформувані надійні рухові навички та поведінкові стереотипи, що нададуть можливість впевнено застосовувати набуті знання у практичній діяльності. Тобто певні прийоми і правила користування та безпечного поводження з вогнепальною зброєю необхідно зафіксувати на рівні підсвідомості та зробити нормою поведінки на службі та в побуті. Надійність навичок передбачає, що вони мають ознаки стабільності та варіативності. Стабільність навички означає, що певну дію виконують з однаковими динамічними, темпо-ритмовими та просторовими характеристиками за будь-якої кількості спроб, однак навіть за значних часових інтервалів між повтореннями ця властивість забезпечує стабільність влучень під час виконання вправ зі стрільби (передусім швидкісних), а також безпомилкове та швидке виконання нормативів. Варіативність навички передбачає здатність людини прилаштовувати власні дії та ефективно виконувати рухові завдання в нестандартних умовах або за наявності відволікаючих факторів. Ця властивість навичок дає змогу вести ефективний вогонь у вправах з ускладненими умовами, найголовніше – у реальних ситуаціях застосування вогнепальної зброї.

1.3. Методи навчання у вогневій підготовці

Метод у педагогічному контексті – це спосіб застосування викладачем навчальних засобів, спрямований на досягнення заздалегідь визначеної мети. Відповідно до способу передачі/сприймання навчального матеріалу, методи, які застосовують на заняттях із вогневої підготовки, можна розподілити на словесні, наочні та практичні (рис. 2). Методи перших двох груп спрямовані на формування в учнів системи знань, а третьої – практичних умінь і навичок. Переважно їх використовують у поєднанні, однак в різному співвідношенні (залежно від специфіки конкретної навчальної теми).

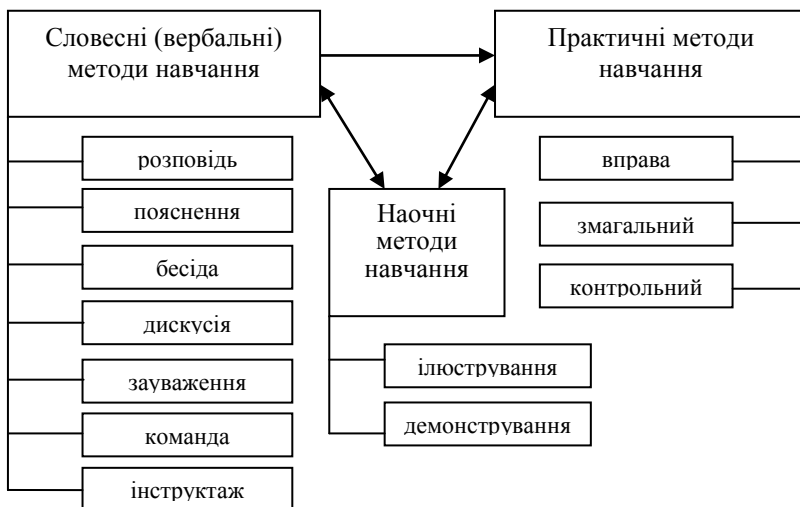

Рис. 2. Методи навчання у вогневій підготовці

До **словесних (вербальних) методів** навчання належать:

– *розповідь*, яку застосовують для викладення змісту теми, призначення та умов виконання певних нормативів, вправ або окремих прийомів, актуалізації навчального матеріалу, формування та підтримання в курсантів мотивації до наполегливого засвоєння теоретичних знань і практичних умінь. Розповідь має обов'язково бути доступною, яскравою,

структурованою (початок, розвиток, кульмінація, фінал), з прикладами, тривати до 15 хв;

– *пояснення* використовують у процесі викладення як окремих теоретичних положень вогневої підготовки, складних для сприйняття початківців, так і більшості практичних розділів. Пояснення забезпечує супровід наочних методів, що допомагає розкрити сутність явищ або їх окремих елементів, які не є очевидними для зорового сприйняття курсантів. Так, просторовий та темпо-ритмовий образи певного прийому або вправи (положення тіла й окремих його частин; напрямок, форма і траєкторія рухів; швидкість дії та співвідношення швидкостей окремих її фаз) формуються в учня під час спостереження за ними. Проте пояснення доцільно застосовувати для визначення особливостей динамічних характеристик тих самих дій (напрямок, інтенсивність та послідовність докладання зусиль; координування власних м'язових зусиль та інерційних сил, що діють на тіло людини під час виконання рухів тощо). У процесі обґрунтування певного способу вирішення рухового завдання або тактичного прийому цей метод навчання також є необхідним. Наприклад, якщо початківцеві лише показати, як від'єднувати магазин у пістолеті Макарова, він побачить, як тримати пістолет і якими пальцями здійснювати від'єднання. Якщо ж пояснити напрямок докладання зусиль до защіпки магазину та послідовність маніпуляцій великим і вказівним пальцями, то результату буде досягти значно легше. Під час демонстрування викладачем техніки виконання пострілу курсанти можуть побачити правильну форму хвату рукоятки пістолета, проте без пояснення того, в якому напрямку потрібно докладати зусиль пальців, а також наголошення на тому, що це зусилля має бути однаковим до початку натискання на спусковий гачок, під час натискання та після пострілу, зрозуміти сутність правильного тримання пістолета буде досить важко;

– *бесіда* передбачає активну участь аудиторії в опануванні навчального матеріалу шляхом обговорення разом із викладачем (під його керівництвом) певних навчальних питань. Бесіда

також може мати формат «запитання – відповідь», причому запитання може ставити як викладач (які він готує заздалегідь), так і курсанти, зокрема стосовно конкретних, незрозумілих їм фрагментів навчального матеріалу. Такий метод можна використовувати на семінарських, практичних, індивідуальних заняттях під час вивчення матеріальної частини зброї, заходів безпеки або правових підстав застосування вогнепальної зброї. Це забезпечить підвищення навчальної активності курсантів;

– *дискусія* – це форма колективного обговорення, один із засобів пошуку істини та активізації мислення її учасників. На підготовчому етапі необхідно визначити тему дискусії, розподілити навчальну групу на підгрупи, кожній з яких запропонувати певну проблему (тему, питання, гіпотезу тощо), а також підібрати відповідну літературу. Наприклад, тема дискусії може бути така: «Відповідність пістолета Макарова сучасним вимогам до короткоствольної стрілецької зброї в поліцейській практиці». Самою дискусією керує викладач, який підбиває підсумки після її завершення;

– *зауваження* викладач робить тоді, коли необхідно відкоригувати учнівську інтерпретацію певного теоретичного положення або тези, практичного виконання певних прийомів поведінки зі зброєю чи їх окремих елементів. Зауваження потрібно висловлювати стисло, конкретно та зрозуміло для тих, кому вони призначені. Зауваження можуть бути *загальними*, якщо вони стосуються типових помилок, властивих багатьом курсантам, та *особистими*, тобто адресованими конкретній особі щодо помилок, допущених саме нею. У першому випадку для висловлення зауваження доцільно зупинити, якщо це можливо, відпрацювання навчального завдання (тренування щодо виконання нормативів, холосте тренування тощо) або зробити його після завершення вправи (виконання вправ для стрільби, нормативів). Особисте зауваження можна висловлювати в процесі виконання курсантом певних дій, не зупиняючи його. Зазначений спосіб буде доречним, коли учень розуміє про що йдеться, але просто забув виконати певний елемент. У такому разі бажано висловити зауваження одним

словом. Наприклад, стрілець-початківець після збирання пістолета (або закінчення вправи для стрільб із пістолета, після команди керівника стрільб «Оглянуто») проводить контрольний спуск курка та починає приєднувати магазин. Тоді керівникові достатньо лише голосно сказати «Запобіжник!», оскільки стрільцеві не потрібно пояснювати, що робити із запобіжником – він це знає, але просто забув виконати необхідну дію внаслідок відсутності сталих навичок поводження зі зброєю;

– *команда й інструктаж* – це методи, які використовують для правильної організації та управління діяльністю курсантів у процесі заняття. Їх потрібно подавати голосно, чітко, наказовим тоном.

До *наочних методів* навчання належать:

– *демонстрування* – представлення предмета, явища в натуральному вигляді. На заняттях із вогневої підготовки цей метод застосовують на етапі ознайомлення з певним зразком зброї, технікою виконання практичних вправ і нормативів, прийомів поводження зі зброєю та догляду за нею. Він призначений для формування в уяві курсантів еталонного наочного образу, виокремлення головних рис об'єкта. Якщо це певні дії, то спочатку демонстрування виконують з реальною швидкістю рухів, що сприяє формуванню в курсантів не лише уявлення про прийом, а й зорового образу дій, які вони будуть вивчати та виконувати практично. Потім демонстрування здійснюють ще раз (у разі потреби – декілька разів) у повільному темпі, а якщо можливо, то з розподілом на окремі елементи. Демонстрування в повільному темпі або з розподілом на елементи потрібно супроводжувати поясненням – це дає змогу зосередити увагу на окремих ключових деталях, необхідних для розуміння суті, змісту та призначення дій, які не завжди можна виділити під час візуального спостереження. До таких складних для зорового сприйняття деталей зараховують координаційну узгодженість і динамічні характеристики окремих рухів, які належать до складу комплексної дії, зокрема розбирання (збирання) певного зразка зброї;

– *ілюстрування* – це представлення образу або символу певного явища (навчальні фільми, наочні посібники, плакати, схеми, таблиці тощо). Цей метод доцільно застосовувати під час вивчення матеріальної частини зброї, окремих теоретичних розділів вогневої підготовки, а іноді в процесі ознайомлення з прийомами поводження зі зброєю. Ілюстрування необхідно супроводжувати розповіддю чи поясненням. Причому, чим яскравіший коментар викладача, тим легше засвоюють учні навчальний матеріал.

Практичні методи навчання використовують для формування в курсантів широкого кола умінь і навичок застосування вогнепальної зброї, безпечного поводження та догляду за нею. До них належать: метод вправ, змагальний метод, контрольне виконання вправи (прийому, нормативу тощо).

Метод вправ полягає в багаторазовому виконанні учнями певним чином організованих дій, спрямованих на оволодіння конкретним прийомом, його елементами або комплексом прийомів. Такі організовані дії називають вправами.

На різних етапах навчання та вдосконалення рухових навичок використовують широке коло вправ, які можуть мати суттєві відмінності. Так, на початкових етапах доцільно впроваджувати вправи з *полегшеними умовами*:

- виконання прийому з розподілом на окремі елементи з подальшим послідовним їх об'єднанням у цілісну дію відповідно до міри засвоєння;

- виконання вправи в повільному темпі;

- виконання вправи з підказками викладача;

- виконання вправи або нормативу з коментарем власних дій самим курсантом;

- виконання нормативів із вогневої підготовки без урахування часу;

- відпрацювання вправи зі стрільби зі скороченої відстані.

Вправи із полегшеними умовами можна пропонувати для виконання і підготовленим стрільцям у випадках, що пов'язані з особистими обставинами, які призводять до погіршення навичок володіння зброєю.

Однак на етапі вдосконалення стрілецької майстерності варто використовувати вправи з *ускладненими умовами*:

- неповне розбирання та збирання зброї без зорового контролю;

- збирання зброї після неповного розбирання, коли на столі розкладено частини різних зразків зброї;

- використання додаткового фізичного навантаження перед та під час виконання вправ для стрільби;

- використання відволікаючих впливів під час виконання вправ для стрільби.

Змагальний метод використовують на тому етапі підготовки, коли учні виконують прийом (вправу) досить впевнено – вони знають умови й порядок здійснення відповідних дій, розуміють їх призначення, оволоділи необхідними практичними навичками. Під час змагання, коли кожен намагається досягти найкращого особистого результату чи командної перемоги, в учасників підвищується психоемоційне напруження, що, з одного боку, є додатковим фактором, який тренує, а з іншого – дає змогу викладачеві побачити, наскільки добре учні засвоїли навчальний матеріал і вміють застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички в ускладнених умовах.

У формі змагання можна відпрацьовувати навчальний матеріал як практичного, так і теоретичного розділів вогневої підготовки. Тобто це може бути виконання нормативів, вправ для стрільб, а також проведення вікторин щодо перевірки знань з матеріальної частини зброї, заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю, правових підстав її застосування, балістики тощо. Серед критеріїв оцінки змагальної діяльності учасників (окрім результату) може бути час, затрачений на виконання певного завдання або знаходження правильної відповіді. Потрібно наголосити, що під час використання змагального методу обов'язковим є оголошення результатів із визначенням особистих і командних місць, оскільки це постає потужним емоційним фактором, який стимулює курсантів до подальшого наполегливого оволодіння стрілецькою справою.

Контрольне виконання вправи (прийому, нормативу) можна застосовувати як засіб поточного, рубіжного або підсумкового контролю. Потрібно зазначити, що контрольна вправа виконує дві функції: по-перше, дає змогу оцінити рівень підготовленості курсантів, по-друге, створює додаткове психологічне навантаження на тих, кого оцінюють, що забезпечує підвищення ефективності навчання.

1.4. Етапи формування стрілецького вишколу

Навчання – це процес спільної діяльності педагога й учня, спрямований на набуття нових знань, умінь, навичок, розвиток розумових і духовних здібностей учнів. Вогнева підготовка також передбачає тісний зв'язок діяльності викладача та учня, тобто процесів викладання та навчання. Формуванню стрілецького вишколу в усіх його численних теоретичних і практичних виявах притаманні закономірності, властиві процесу навчання загалом. Зокрема, це стосується виокремлення в навчанні низки етапів (рис. 3).

Рис. 3. Етапи формування стрілецького вишколу під час навчального процесу з вогневої підготовки

До таких етапів належать:

- формування мотивації до навчання;
- засвоєння навчального матеріалу на рівні знань;
- створення уявлення про предмет навчання з практичних розділів вогневої підготовки (окремі теми, вправи, нормативи);
- початкове розучування практичних розділів вогневої підготовки – оволодіння навчальним матеріалом на рівні умінь;
- поглиблене розучування практичних розділів вогневої підготовки – оволодіння навчальним матеріалом на рівні рухових навичок;
- розширення й поглиблення системи знань і вдосконалення рухових навичок для забезпечення їх варіативності;
- застосування набутих теоретичних знань, практичних умінь і навичок на практиці.

Запорукою успішного засвоєння курсантами навчального матеріалу є *формування в них позитивної мотивації до навчання*. Мотив – це усвідомлена потреба, яка постає спонукальною причиною дій і вчинків людини. Мотиви навчальної діяльності можна умовно розподілити на пізнавальні та соціальні.

До пізнавальних мотивів можна зарахувати бажання учня отримати нові знання та практичні навички, розширити світогляд, підвищити власний інтелектуальний рівень. Активізувати пізнавальну мотивацію можна за допомогою цікавої подачі навчального матеріалу, застосування активних форм і методів навчання, а також регулярного оцінювання успішності учнів.

Соціальні мотиви зумовлені потребою особи отримати певне місце в ієрархії соціальної групи, бути успішною на думку товаришів, набути знання й навички, необхідні для успішної професійної кар'єри в майбутньому.

Формуванню позитивної мотивації до навчання сприяє наявність в особи пізнавальних інтересів. У процесі вогневої підготовки об'єктом таких інтересів мають бути: по-перше, сама вогнепальна зброя як технічний витвір і результат творчого

пошуку багатьох поколінь конструкторів, по-друге, прийоми й правила стрільби та поводження зі зброєю, ступінь оволодіння якими й визначає рівень стрілецької майстерності особи.

Тому завданням викладача є забезпечення усвідомлення учнями потреб і формування позитивних мотивів навчальної діяльності. Особа, яка навчається, має чітко визначити для себе мету навчання з вогневої підготовки. Необхідно зрозуміти, що під час несення служби в майбутньому можуть виникнути ситуації, коли саме теоретичні знання та практичні навички знадобляться для успішного виконання завдань, покладених законом на працівників поліції (захист життя та здоров'я людей). Лише комплекс ґрунтовних знань щодо призначення, тактико-технічних характеристик, матеріальної частини вогнепальної зброї, прийомів приведення зброї в бойову готовність, прицільної стрільби на різні відстані в різних умовах та усунення можливих затримок надають можливість поліцейському рішуче і впевнено діяти в реальних ситуаціях службової діяльності, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Опанування навчальної дисципліни розпочинають із *засвоєння навчального матеріалу на рівні знань*. Специфічною особливістю розділу вогневої підготовки, присвяченого матеріальній частині зброї, є те, що він передбачає опанування курсантами значного обсягу знань як з теоретичних, так і з практичних тем.

Знання з теоретичних розділів вогневої підготовки формуються під час лекцій, теоретичної частини практичних занять, а також у процесі самостійного опрацювання нормативних документів і конспектів. Практичні знання формуються під час спостереження за показом певних прийомів і дій або демонстрації наочних дидактичних матеріалів за темою, а також за допомогою коментування викладача, що супроводжує такий показ.

Процес засвоєння знань передбачає такі послідовні процеси: сприймання, осмислення, узагальнення, закріплення та застосування на практиці.

Сприймання – це відображення в свідомості людини предметів і явищ, які в певний момент діють на органи її чуття. Його ефективність залежить від минулого досвіду та запасу знань особи, яка навчається. З огляду на це, готуючи курсантів до сприймання нового матеріалу, керівник зобов'язаний приділяти увагу постійним зв'язкам старого з новим, активізувати відповідні опорні знання, уміння та навички. Адже в кожній особі, яка навчається, в пам'яті зберігаються окремі відомості, стосовно теми, що підлягає вивченню, що могли залишитись після строкової служби в армії або були отримані з печатних, телевізійних джерел інформації, Інтернету. У процесі сприймання важливо вчити правильно пов'язувати факти, систематизувати їх, встановлювати асоціації та підводити осіб, які навчаються, до логічних узагальнень, аналізування. Ефективність сприймання навчального матеріалу постає найважливішою умовою для переходу до подальшого пізнання, пов'язаного з розумінням, засвоєнням і оволодінням знаннями, уміннями та навичками.

Осмислення та розуміння навчального матеріалу є процесом розумової діяльності, спрямованим на визначення істотних ознак, якостей предметів, явищ і процесів та формулювання теоретичних понять, ідей, законів. Осмислення навчального матеріалу передбачає, що особа, яка навчається, знаходить (за допомогою викладача) певний смисл в отриманій інформації. З теорії дидактики відомо, що розуміння формується на засадах власного досвіду учня. Проте, залежно від рівня попередньої підготовленості та характеру навчального матеріалу, учень може віднайти справжній науковий смисл або ж суб'єктивний, неточний. Важливо, щоб у процесі навчання встановлювалися зв'язки між фактами і висновками, щоб «чужий» досвід, який ретранслює викладач, поєднувався з власним досвідом особи, яка навчається.

Узагальнення – це, з одного боку, процес переходу від одиничного до загального або від конкретного до загального знання, а з іншого – продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак явищ дійсності. У процесі

узагальнення навчального матеріалу викладач має звертати увагу на суттєві ознаки предметів, явищ, процесів, добирати варіанти методів і прийомів, які найповніше розкривають в них істотне.

Щоб знання стали надбаннями особи, яка навчається, їх потрібно закріпити в її свідомості. Таке закріплення відбувається в процесі запам'ятовування під час первинного, поточного та узагальнювального повторення. Психологія розрізняє мимовільне і довільне запам'ятовування. Мимовільне запам'ятовування, якщо воно є результатом змістовної, активної та самостійної роботи курсанта, є більш продуктивним за довільне запам'ятовування. Матеріал може мимовільно запам'ятовуватись тоді, коли теоретичну інформацію проєктують на практичну діяльність, прив'язують до певних матеріальних об'єктів. Наприклад, у програмі з вогневої підготовки затверджено вимоги до обсягу знань за темою «9-мм пістолет Макарова», які працівники правоохоронних органів мають знати напам'ять: призначення пістолета, тактико-технічні характеристики, основні частини та механізми, призначення частин і механізмів. Процес довільного запам'ятовування цих відомостей є заучуванням напам'ять, що не має зводитись до механічного зазубрювання матеріалу. Звісно, цей процес виконують шляхом багаторазового повторення, однак з обов'язковим уточненням і вдосконаленням знань, уведенням уже вивченого матеріалу в нові комбінації (наприклад, під час повторення призначення частин і механізмів дієвим засобом є представлення в уяві їх взаємодії). Подальше закріплення та вдосконалення знань, краще запам'ятовування може відбуватися у процесі проведення комплексних занять із вогневої підготовки на навчальній точці з вивчення матеріальної частини вогнепальної зброї, а також під час індивідуальних і самостійних занять.

Знання, що мають засвоїти курсанти, є лише першою ланкою в дидактичному ланцюгу вивчення стрілецької справи. Надалі всі ці знання потрібно реалізувати в практичних уміннях і навичках шляхом виконання вправ і нормативів у навчальних умовах, а врешті-решт, у поведінкових стереотипах під час

поводження з вогнепальною зброєю на службі та в побуті, а також користуванні вогнепальною зброєю в реальних ситуаціях.

Наступний етап у навчальному процесі з формування стрілецького вишколу – це формування в курсантів *уявлення про прийоми й правила поведінки з вогнепальною зброєю*.

Уявлення – це чуттєво-наочний образ певного явища чи предмета, що зберігається та відтворюється у свідомості людини за відсутності безпосереднього впливу цього явища на органи чуття. У процесі опанування практичних розділів вогневої підготовки уявлення про предмет навчання (вправу, норматив, окрему дію або їх комплекс) формується з декількох компонентів:

- зоровий образ прийому чи об'єкта, який формується під час спостереження за показом, який здійснює викладач;

- смисловий образ, який утворюється завдяки коментарям і поясненням викладача, що супроводжують зазначений показ;

- руховий образ способу виконання прийому, що базується на власних відчуттях, які виникають під час перших спроб вирішити рухове завдання, а також на раніше накопиченому руховому досвіді особи.

Певні початкові уявлення про зміст навчального матеріалу починають формуватись у тих, хто навчається, вже на етапі становлення системи знань з окремих складових вогневої підготовки (розділів, тем, вправ тощо). Наприклад, вивчаючи умови вправи (нормативу), учень отримує інформацію про те, що на її виконання відведено обмежений час, а отже, всі дії необхідно буде здійснювати якомога швидше. Це є первинним уявленням про вправу або норматив.

У процесі спостереження за демонструванням вправи учень фіксує форму рухів, їхню швидкість, послідовність та напрямок, тобто в його свідомості утворюється зоровий образ способу виконання рухового завдання. Наприклад, під час демонстрування неповного розбирання пістолета курсанти можуть спостерігати за: послідовністю дій викладача;

функціями, які виконують права та ліва рука; напрямками, у яких від'єднують окремі частини, тощо.

Застосовуючи пояснення, яке супроводжує демонстрування, викладач має пояснити призначення конкретної дії або окремих її складових (доцільно застосовувати повторне демонстрування в сповільненому темпі або з розподілом на окремі елементи), акцентувати на чинниках, які важко сприйняти під час спостереження, однак важливих для успішного виконання дії (ступінь зусиль у процесі виконання певного елемента, раціональне використання інерційних сил, напрям і послідовність докладання зусиль у дрібних рухах тощо). Усе це дає змогу сформувати смисловий образ способу виконання рухового завдання. Якщо продовжити приклад із неповним розбиранням пістолета, то під час пояснення слід зазначити таке: чому саме в такій послідовності необхідно проводити розбирання, в якому напрямку необхідно докладати зусиль до защіпки магазину під час його від'єднання, як розкласти частини пістолета в процесі його розбирання для скорочення часу на його збирання тощо.

Руховий образ способу виконання прийому буде формуватись в людини лише після того, як вона починає намагатись виконувати певні дії в умовах, спеціально визначених й організованих викладачем. Такі дії називають вправами. Саме на початковому етапі практичного відпрацювання певних прийомів поводження зі зброєю, а саме після отримання тактильних відчуттів щодо маси, габаритів, форми зброї, особливостей взаємодії частин і механізмів, техніки виконання вправ у особи, яка навчається, формуються перші уявлення про динамічні та кінематичні характеристики специфічних рухів. До динамічних характеристик належать: величина, напрямок і послідовність зусиль окремих м'язових груп під час виконання рухів; швидкість цілісних рухів або окремих їх елементів; співвідношення власних зусиль та інерційних сил, які діють на зброю або ланки тіла стрільця тощо. До кінематичних характеристик зараховують: траєкторію та амплітуду руху зброї або окремих ланок тіла стрільця;

співвідносне розташування окремих ланок тіла в різних статичних положеннях або фазах руху тощо. Таким чином, створення рухового образу в структурі уявлення про певні дії є початком формування умінь та навичок.

Існують різні тлумачення понять «уміння» і «навичка». У загальній теорії дидактики навичка – це вироблена на основі вправ автоматизована дія, що є компонентом уміння, а уміння – це здатність виконувати складні комплексні дії. Навички формуються на засадах способів виконання дій або прийомів (наприклад, навички читання, письма). Уміння охоплюють комплекс знань, прийомів, навичок і практичного досвіду (наприклад, уміння керувати автомобілем). У такому контексті уміння – це складна та найбільш досконала форма опанування певним видом рухової діяльності.

У теорії та методиці фізичного виховання, в якій поняття формування рухових навичок, на нашу думку, розроблені найбільш ґрунтовно та всебічно, щодо системи «уміння – навички» застосовують протилежні субординаційні зв'язки.

Так, *уміння* – це такий рівень оволодіння руховою дією, який вирізняється необхідністю контролю свідомості (уваги) за виконанням цієї дії в усіх її фазах. На цьому рівні дії мають невелику швидкість, нестабільність результатів, невелику міцність запам'ятовування, нестійкість до впливів, що ускладнюють виконання. Рухові уміння мають значну дидактичну цінність, оскільки їх формування потребує від учня активної участі в навчальному процесі, привчає його аналізувати сутність поставлених завдань, умови їх виконання, а також керувати власною розумовою та руховою діяльністю. Іноді навчальний матеріал достатньо засвоїти саме на рівні уміння (наприклад, порядок повного розбирання пістолета). Цю процедуру не виконують під час повсякденного користування вогнепальною зброєю, а тому її можна не проводити швидко, забезпечивши правильну послідовність дій з розміщенням кожної деталі на належному місці в процесі збирання зброї. Це впливає також зі змісту нормативних документів. Курс стрільб не містить нормативу для виконання повного розбирання пістолета, однак цей матеріал включено в навчальну програму з вогневої підготовки під час вивчення матеріальної частини вогнепальної зброї.

У процесі подальшого засвоєння навчального матеріалу завдяки збільшенню кількості повторень кожного елемента і всіх дій разом відбувається більш міцне запам'ятовування. Поступово підвищуються швидкість виконання, стабільність результату, стійкість до впливів, які заважають. Виконавець може тепер більше концентруватись не на техніці дій, а на умовах, в яких вони виконуються, і тактичних схемах. Окрім цього, загальна структура дій залишається стабільною навіть під час тривалих перерв у їх виконанні. Таким чином, уміння перетворюється на навичку. *Навичка* – це рівень оволодіння руховою дією, який вирізняється мінімальною участю свідомості в контролі дії (автоматизоване виконання), високою швидкістю, стабільністю результату, стійкістю до відволікаючих впливів, високою міцністю запам'ятовування. Зокрема, у програмі з вогневої підготовки такого рівня володіння технікою поведіння зі зброєю вимагають нормативи та швидкісні вправи.

Наступним етапом навчання з практичних розділів вогневої підготовки є *початкове розучування, оволодіння навчальним матеріалом на рівні умінь*. На цьому етапі широко застосовують підготовчі та допоміжні вправи, а також основні вправи, але з полегшенням умов (наприклад, виконання нормативів без урахування часу, повільно). Залежно від міри напруження, варто поступово підвищувати швидкість виконання вправ. На цьому етапі навчання «кількість переходить у якість», тобто значна кількість повторень, які виконують курсанти, поступово сприятиме якісним змінам у виконанні окремих рухів: підвищення їх координаційної злагоженості, точність, швидкість і стабільність, покращення виконання цілісної дії, що розучується.

На етапі *поглибленого розучування та оволодіння навчальним матеріалом на рівні рухових навичок* застосовують зазвичай метод цілісних вправ, а саме: використовують основний варіант вправи або нормативу; кожен вправу виконують у цілому; швидкість рухів під час виконання наближена до реальної. Значна кількість повторень дій, які

потрібно відпрацювати, сприяє виробленню рухового автоматизму: покращується міжм'язова та внутрішньом'язова координація, зникає зайва напруженість у рухах, підвищується узгодженість окремих елементів цілісної дії, зменшується ступінь контролю уваги за виконанням рухів. Усе це сприяє збільшенню швидкості, точності та стабільності дій.

Подальше відпрацювання прийомів поведження зі зброєю дає змогу досягти наступного якісного рівня стрілецької майстерності – *розширення й поглиблення системи знань та забезпечення варіативності рухових навичок*. Окрім застосування основних вправ, на цьому етапі потрібно використовувати вправи з додатковими ускладненнями, з-поміж яких:

- додаткове фізичне навантаження перед виконанням вправи або нормативу (силові вправи, пробіжки, елементи двобою);

- впливи, які відволікають увагу або ускладнюють виконання завдання (світлові або шумові ефекти, обмежена видимість, погане освітлення тощо);

- впливи на моторику людини (умови нестійкої рівноваги, ускладнені вихідні положення тощо).

Застосування зазначених ускладнень сприяє формуванню варіативності рухових навичок, що дає змогу працівникові поліції забезпечити ефективне вирішення різноманітних рухових завдань щодо користування зброєю та її застосування, які можуть виникати в реальних ситуаціях службової діяльності. Досягнувши цього етапу стрілецької підготовки, працівникові поліції необхідно впродовж всього періоду служби регулярно здійснювати тренування у прийомах стрільби та поведження зі зброєю, адже це необхідна умова підтримання досягнутого рівня підготовленості.

Ще одним потужним засобом вогневої підготовки поліцейського, який застосовують протягом всього періоду служби, є система перевірок. Будь-яка перевірка надає можливість оцінити рівень підготовленості окремих курсантів, а також є стресогенним фактором, який створює додаткове навантаження на психіку особи, завдяки чому підвищує тренувальну ефективність заходу загалом.

Якщо розглядати участь у перевірці як одну з форм службової діяльності працівників поліції, то варто згадати про останню ланку дидактичного ланцюга – *застосування набутих теоретичних знань, практичних умінь та навичок на практиці*. Звісно, найбільш об'єктивною перевіркою дійсного рівня вогневої підготовленості стрільця може бути лише реальна ситуація застосування зброї під час виконання покладених на правоохоронця обов'язків, адже вона передбачає комплексний вияв правової освіченості, стрілецького вишколу працівника поліції, тактичної та психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях, вміння безпечно для себе та оточуючих поводитись з вогнепальною зброєю.

Таким чином, теоретичні знання щодо призначення та будови вогнепальної зброї, її тактико-технічних характеристик, заходів безпеки під час поводження зі зброєю та боеприпасами, а також навички щодо догляду за вогнепальною зброєю та боеприпасами, надійного їх зберігання та підтримання у справному стані мають стати нормою повсякденної поведінки для кожного працівника поліції.

2. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ 9-мм ПІСТОЛЕТА МАКАРОВА

2.1. Загальні відомості

Викладання загальних відомостей про 9-мм пістолет Макарова передбачає надання інформації щодо:

- призначення пістолета;
- історії створення цього зразка стрілецької зброї;
- бойових властивостей і тактико-технічних характеристик пістолета;
- будови пістолета;
- поняття про роботу частин пістолета.

На першому занятті з вивчення матеріальної частини пістолета Макарова після оголошення теми й мети необхідно продемонструвати аудиторії пістолет і розповісти про його *призначення*. Важливо домогтися усвідомлення особовим складом призначення саме короткоствольної зброї, на відміну від довгоствольної, зазначивши, що пістолет – це особиста зброя нападу та захисту, призначена для враження противника на коротких відстанях (згідно з Настановою зі стрілецької справи, вогонь із нього найбільш ефективний на відстані до 50 м). Також доречно зазначити, що, відповідно до статистичних відомостей застосування вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів різних країн, найчастіше вогонь із пістолета ведуть на значно менших дистанціях (переважно до 7–10 м). Варто пояснити, що бойове застосування стрілецької зброї по певних цілях має відповідати її призначенню. Наприклад, для ураження супротивника на відстані в 75–100 м вогонь з пістолета буде неефективним, тому необхідно застосовувати довгоствольну зброю. Таким чином, слід розповісти курсантам про те, яких саме категорії працівників правоохоронних органів, у яких підрозділах і службах озброюють пістолетами Макарова.

Реалізуючи освітню мету навчання, тобто для розширення професійної ерудиції особового складу та підвищення зацікавленості до вивчення вогнепальної зброї необхідно коротко викласти *історію створення пістолета Макарова*, його

використання в бойових діях (на навчаннях) і описати переваги над подібними видами зброї.

У процесі опису *бойових властивостей і тактико-технічних характеристик пістолета Макарова* потрібно мотивувати аудиторію до ретельного вивчення цих відомостей, наголошуючи на практичній значущості таких знань. Зокрема, працівник, обізнаний щодо тактико-технічних характеристик зброї, може порівнювати бойові властивості різних зразків, а також враховувати їх у ситуаціях, пов'язаних із застосуванням зброї, особливо в разі зустрічного вогневого контакту зі злочинцем, під час затримання озброєної особи тощо. На цьому етапі навчання доцільно навести лише основні характеристики: калібр, місткість магазину, прицільну дальність стрільби, відстань найбільш ефективного вогню, бойову скорострільність і темп стрільби, початкову швидкість польоту кулі, штатний патрон. Порівняння параметрів пістолета Макарова з аналогічними зразками зброї інших країн і виробників дасть змогу продемонструвати його переваги (меншу вагу, компактність, надійність роботи та простоту обслуговування тощо).

Для кращого запам'ятовування бойових властивостей зброї не варто обмежуватися лише їх словесним викладом – необхідно візуалізувати інформацію. Для цього можна застосувати порівняльну таблицю тактико-технічних характеристик пістолетів різних зразків (табл. 1).

Таблиця 1

Тактико-технічні характеристики пістолетів

Зразки пістолетів ТТХ	ПМ	Форт 12/17	Форт 14	АПС	Форт 21.01/02	Форт 21.03	ТТ
Калібр, мм	9	9	9	9	9	9	7,62
Патрон, мм	9x18	9x18	9x18	9x18	9x19	9x19	7,62x25
Довжина, мм	160	180	210	225	192	207	195
Довжина ствола, мм	93	95	123	140	97	112	116
Кількість нарізів	4	6	6	4	6	6	4

Закінчення табл. 1

Місткість магазину, патронів	8	12/14	14	20	16	16	8
Вага без патронів, г	730	830/680	920	1020	1150/910	960	854
Вага з патронами, г	810	950/820	1060	1220	1340/1100	1150	940
Бойова швидкострільність, постр./хв: – поодиноким вогнем; – короткими чергами	30	40	40	40 90	40	40	8 постр. за 10 с
Початкова швидкість кулі, м/с	315	315	335	340			420
Забійна сила кулі зберігається на відстані до, м	350	350					
Відстань найбільш ефективного вогню до, м: – з прикладом	50	50	50	50 150	50	50	50

Перед вивченням *будови пістолета Макарова* необхідно ознайомити курсантів із загальною будовою вогнепальної зброї, пояснивши, що вся зброя, у якій для викидання снаряду або кулі з каналу ствола використовується енергія порохових газів, є вогнепальною. Стрілецькою є вогнепальна зброя, яка має невеликий калібр і кулі малої ваги. До того ж, усю стрілецьку зброю можна розподілити на неавтоматичну та автоматичну, а останню – на самострільну (штурмові гвинтівки, автомати, кулемети) та самозарядну (пістолети, гвинтівки).

У неавтоматичній зброї (помпова рушниця) перезарядження виконує сам стрілець, а в автоматичній цей процес відбувається завдяки енергії порохових газів. Із самострільної зброї стрільбу можна вести чергами та безперервним вогнем, а з самозарядної – поодинокими пострілами.

Будь-який вид вогнепальної зброї (зокрема, стрілецької) має три основні частини: ствол, снаряд (кулі) і бойовий (пороховий) заряд. Окрім цього, вогнепальна зброя має різні

механізми (подавання патронів, запирання каналу ствола, ударний, викидання тощо), прицільні пристрої та пристрої для зручності наведення та надання зброї стійкого положення під час стрільби (рукоятка, приклад, сошка).

Для ознайомлення аудиторії з *загальною будовою пістолета Макарова* викладач має попередньо (без пояснення) здійснити неповне розбирання навчального зразка зброї та повідомити, що пістолет має сім основних частин, послідовно продемонструвавши і назвавши кожну з них. Показувати та називати необхідно лише основні частини пістолета в послідовності, наведеній у Настанові. На цьому етапі немає потреби детально зупинятися на їх призначенні та будові, адже ці питання буде розглянуто на наступних заняттях.

Для активізації пізнавальної діяльності аудиторії та закріплення знання основних частин зброї роботу на занятті доцільно організувати так: викладач викликає одного з курсантів до столу, на якому розкладені основні частини пістолета, та пропонує йому послідовно назвати і показати кожну з них. Від курсанта потрібно вимагати правильно називати частини і акуратно поводитись з ними. Якщо він помиляється, то для виправлення чи доповнення відповіді викладач викликає інших осіб, які можуть виступати з місця.

Після ознайомлення аудиторії з основними частинами пістолета необхідно сформулювати в курсантів *загальне поняття про роботу цих частин*, не вдаючись до опису призначення окремих деталей. Для цього викладач має, використовуючи зібраний навчальний зразок пістолета, навчальні патрони, а також відповідні плакати, схеми або презентації, показати та пояснити лише загальний характер роботи частин і механізмів зброї в такому порядку:

- спорядження магазину та його приєднання до основи рукоятки;

- заряджання пістолета: вимикання запобіжника, досилання патрона до патронника з щільним запиранням затвором каналу ствола;

- робота частин пістолета під час стрільби: натискання на спусковий гачок і спуск курка з бойового взводу, розбивання капсуля патрона та спалах порохового заряду, дія газів на кулю та гільзу, відмикання затвора, його хід назад із витягуванням

стріляної гільзи з патронника та постановкою курка на бойовий звід, повернення затвора в переднє положення з досиланням наступного патрона до патронника, повернення спускового гачка в початкове положення;

- пояснення принципу дії автоматики пістолета Макарова;
- розряджання пістолета.

Керівник заняття має звернути увагу, що знання курсантами призначення, бойових властивостей, загальної будови та засад роботи пістолета є важливою ланкою в загальному ланцюгу вивчення його матеріальної частини. З огляду на це, треба завжди надавати можливість усебічно з'ясувати усе, що цікавить аудиторію у зразку зброї, який підлягає вивченню, та відводити наприкінці заняття час для відповідей на запитання.

Перевірку рівня засвоєння знань за темою проводять під час вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи або тестування.

2.2. Розбирання та збирання пістолета

На етапі навчання курсантів розбирання і збирання пістолета потрібно зазначити, що практичні навички, набуті під час вивчення цієї теми, знадобляться в процесі користування та догляду за зброєю протягом усього періоду служби як під час навчальних занять у системі службової підготовки, так і в повсякденній професійній діяльності.

Потрібно наголосити на необхідності суворого дотримання заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю. Відпрацювання цієї теми проводять з використанням лише навчальної зброї.

Також потрібно визначити умови, обов'язкові для розбирання та збирання вогнепальної зброї:

- розбирання та збирання потрібно проводити на столі, лавці або чистій підстилці;
- з частинами та механізмами треба поводитись обережно, не допускаючи надмірних зусиль і різких ударів під час маніпуляцій з ними;
- розкласти частини і механізми необхідно в послідовності їх розбирання, щоб полегшити збирання зброї далі;

– у процесі збирання зброї потрібно звертати увагу на нумерацію частин, щоб не переплутати їх з частинами від інших пістолетів.

2.2.1. Неповне розбирання та збирання пістолета після неповного розбирання

Вивчення порядку і техніки розбирання та збирання пістолета Макарова слід розпочинати з неповного їх варіанту. Викладачу необхідно пояснити, що неповне розбирання пістолета проводять для його чищення, змащування, огляду, для вивчення матеріальної частини, а також під час відпрацювання нормативів із вогневої підготовки.

Після цього викладач виконує демонстрування – зразково та швидко здійснює неповне розбирання та збирання пістолета. Це сприяє формуванню в курсантів загального уявлення про відповідні дії (їх зорового образу).

На наступному етапі викладання теми необхідно організувати роботу так, щоб детально ознайомити аудиторію з порядком і технікою неповного розбирання пістолета Макарова та його збирання після неповного розбирання. Тобто необхідно сформувати в курсантів смисловий та руховий образи зазначених дій. Для цього застосовують комплекс наочних, словесних і практичних методів навчання:

- викладач у формі команди, чітко називає певну дію або фазу розбирання чи збирання пістолета («Відокремити магазин»), а курсанти записують усе в робочі зошити;

- викладач виконує названу дію, супроводжуючи її коментарем: «Необхідно взяти пістолет у праву руку; натискуючи великим пальцем лівої руки на защіпку магазину, відокремити його». Під час коментаря варто використовувати формулювання, наведені в Настанові зі стрілецької справи;

- викладач роз'яснює окремі деталі цієї дії, які можуть бути непомітними для аудиторії в процесі зорового сприйняття (напрямок докладання зусиль до защіпки магазину; послідовність роботи великого та вказівного пальців лівої руки тощо) і в разі потреби повторно виконує цю дію;

- курсанти під наглядом викладача (керівника навчального місця) виконують відповідну дію. Викладач слідкує за правильністю виконання та надає практичну допомогу або додаткові роз'яснення.

Потім у такому ж порядку відпрацьовують всі фази неповного розбирання та збирання пістолета, визначені в Настанові, а саме: огляд патронника, щоб упевнитись у відсутності патрона; від'єднання затвору від рамки; зняття зворотної пружини зі ствола; збирання пістолета в зворотному порядку; дії з перевірки правильності збирання пістолета.

Після виконання всією навчальною групою дії з розбирання/збирання пістолета і перевірки правильності збирання в наведеному вище порядку необхідно провести теоретичне опитування декількох курсантів. Це дасть змогу, з одного боку, перевірити якість засвоєння групою послідовності дій, а з іншого – закріпити щойно набуті знання.

На наступному етапі навчання курсанти самостійно виконують неповне розбирання і збирання зброї, завдяки чому в них формуються відповідні уміння. Важливо, що неприпустимим на цьому етапі є виконання дій «на швидкість», оскільки увагу курсантів потрібно спрямовувати лише на правильність виконання операцій з розбирання/збирання зброї. Необхідно, щоб курсанти здійснювали вербальний супровід власних дій, використовуючи формулювання, які наводив раніше викладач. Така форма відпрацювання постає дієвим засобом самоконтролю за правильністю виконання всіх дій. Наприклад, курсант дає собі команду: «Відокремити магазин». Після цього вголос пояснює: «Для цього необхідно взяти пістолет у праву руку, натискуючи великим пальцем лівої руки на защіпку магазину, відокремити його».

На цьому етапі навчання доцільно розподілити курсантів на групи так, щоб на кожного викладача (керівника навчального місця) одночасно припадало не більше п'яти курсантів. Це дасть можливість ефективно контролювати їхні дії, надаючи допомогу та роз'яснення. Потрібно прослідкувати, щоб усі курсанти відпрацьовували ці прийоми самостійно.

Для перетворення умінь з неповного розбирання та збирання після неповного розбирання пістолета Макарова на стійкі навички необхідно виконувати всі дії з поступовим підвищенням швидкості та контролем часу (відпрацювання нормативів № 2, 3 для пістолета Курсу стрільб). Окрім цього, можна застосовувати додаткові ускладнення під час розбирання/збирання пістолета: обмеження зорового контролю;

світлові та шумові ефекти, які відволікають увагу; змішування частин зброї різних зразків перед збиранням тощо. Ці вправи потрібно застосовувати лише після абсолютно правильного виконання курсантами прийомів у повільному темпі.

2.2.2. Повне розбирання та збирання пістолета після повного розбирання

Вивчення повного розбирання та збирання пістолета Макарова слід починати після того, як курсанти оволодіють порядком і технікою неповного розбирання.

Спочатку необхідно пояснити, що повне розбирання пістолета здійснюють у таких випадках:

- для чищення в разі сильного забруднення;
- після перебування пістолета під впливом несприятливих природних факторів (дощ, сніг, мороз);
- з метою переходу на нове мастило;
- для ремонту пістолета.

Викладач має спочатку продемонструвати всі фази повного розбирання та наступного збирання пістолета Макарова у порядку, визначеному в Настанові. Демонстрування кожної фази має супроводжуватись коментарем, який передбачає оголошення назви цієї фази та перелічення дій, необхідних для її виконання. Використовувати потрібно формулювання, наведені в Настанові: «Відділити запобіжник й ударник від затвора. Взявши затвор у ліву руку, великим пальцем правої руки повернути прапорець запобіжника догори; потім вказівним і великим пальцями правої руки відвести прапорець запобіжника із гнізда дещо убік, повернути далі назад і витягнути з гнізда затвора. Легкими ударами заднім кінцем затвора по долоні правої руки дістати із затвора ударник».

Під час демонстрування та коментування курсанти мають занотувати в робочі зошити порядок виконання описаних дій. Це допоможе краще засвоїти навчальний матеріал, а також знадобиться для самостійної роботи. Згідно з Настановою, виокремлюють такі фази повного розбирання пістолета Макарова:

- 1) провести неповне розбирання;
- 2) від'єднати шептало та затворну затримку від рамки;

3) від'єднати рукоятку від основи рукоятки та бойову пружину від рамки;

4) від'єднати курок від рамки;

5) від'єднати спускову тягу з важелем взводу від рамки;

6) від'єднати спусковий гачок від рамки;

7) від'єднати запобіжник та ударник від затвора;

8) від'єднати викидач від затвора;

9) розібрати магазин.

Збирання пістолета після повного розбирання проводять у зворотньому порядку, що передбачає виконання таких дій:

1) зібрати магазин;

2) приєднати викидач до затвора;

3) приєднати ударник та запобіжник до затвора;

4) приєднати спусковий гачок до рамки;

5) приєднати спускову тягу з важелем зводу до рамки;

6) приєднати курок до рамки;

7) приєднати бойову пружину до рамки та рукоятку до основи рукоятки;

8) приєднати затворну затримку та шептало до рамки;

9) провести далі збирання, керуючись правилами неповного збирання пістолета;

10) перевірити правильність роботи частин та механізмів пістолета.

Для перевірки якості засвоєння порядку повного розбирання та збирання пістолета Макарова доцільно провести вибіркове опитування декількох курсантів.

З метою формування відповідних умінь курсанти мають виконати весь цикл дій із повного розбирання та збирання пістолета Макарова. Спочатку це краще зробити, повторюючи дії викладача. Викладач виконав певну фазу розбирання – те саме під його контролем виконали курсанти. Весь комплекс дій потрібно виконати за цією схемою, а завершальним етапом буде перевірка правильності збирання пістолета.

Це завдання відпрацьовують позмінно, залежно від кількості навчальної зброї, але не більше, ніж п'ять осіб на одного викладача (керівника навчального місця).

Надалі повне розбирання та збирання пістолета курсанти проводять самостійно, тобто лише під контролем викладача.

Перевірку рівня засвоєння знань здійснюють шляхом вибіркового чи фронтального опитування, виконання письмової контрольної роботи, тестування або складання нормативів.

2.3. Призначення та будова частин і механізмів пістолета, патронів і приладдя

Викладання цієї теми потрібно розпочинати лише після того, як особовий склад опанував *загальну будову пістолета* та *загальне поняття про роботу частин пістолета*, а викладач упевнився (за результатами контрольного опитування або тестування), що курсанти ґрунтовно засвоїли назви всіх його основних частин.

Під час викладання теми доцільно застосовувати наочні та словесні методи навчання. Розповідь та пояснення необхідно супроводжувати демонструванням частин і механізмів пістолета, використовуючи плакати, схеми та відеоматеріали. Не рекомендовано зачитувати текст Настанови, адже авторитет викладача зростатиме, якщо він буде подавати навчальний матеріал за допомогою розповіді, пояснення та демонстрації наочних засобів навчання.

Викладання призначення та будови частин і механізмів 9-мм пістолета Макарова здійснюють у послідовності, наведеній у Настанові зі стрілецької справи:

- 1) рамка зі стволом та спусковою скобою;
- 2) затвор з ударником, викидачем і запобіжником;
- 3) зворотна пружина;
- 4) ударно-спусковий механізм;
- 5) рукоятка з гвинтом;
- 6) затворна затримка;
- 7) магазин.

Вивчення окремої частини слід розпочинати з її призначення, а потім переходити до ознайомлення з будовою.

Розповідь про призначення певної частини не потрібно зводити лише до перерахування її функцій. Передусім необхідно продемонструвати на навчальній зброї або за допомогою відеоматеріалів (якщо демонстрування на розібраній зброї неможливо чи незручно здійснити), як саме відбувається робота цієї частини. Наприклад, розказуючи про призначення затвора, викладач:

– відводить затвор у крайнє заднє положення, звертаючи увагу курсантів на те, як відбувається поворот курка на цапфах і постановка його на бойовий звід;

– просуває затвор вперед і показує, як затвор досилає патрон (навчальний) з магазина до патронника;

– під час переходу затвора в крайнє переднє положення потрібно звернути увагу курсантів на те, як відбувається запирання каналу ствола затвором. Курсанти під час цього переконуються, що затвор не має зчеплення зі стволом, а запирання відбувається завдяки пружності зворотної пружини та ваги затвора;

– демонструє процес видалення (екстракції) патрона (стріляної гільзи) з патронника і викидання його (її) назовні. Демонстрування супроводжують поясненням.

Після викладення призначення певної частини пістолета необхідно перейти до опису її будови, тобто продемонструвати окремі конструктивні елементи цієї частини та розказати про їх призначення. Наприклад, під час вивчення магазину слід розказати, з яких деталей він складається та для чого слугує кожна з них.

Якщо частина пістолета має окремі деталі з самостійними функціями, то необхідно пояснити призначення та будову кожної з таких деталей. Так, на затворі є прицільні пристрої, запобіжник, ударник, викидач. Для кожної з цих деталей необхідно надати інформацію щодо їх призначення та будови.

Приладдям пістолета Макарова є кобура, протирка, запасний магазин, пістолетний ремінець, призначення та будову яких викладено в Настанові зі стрілецької справи, проте є виняток – кобура. Тому під час викладання призначення та будови кобури потрібно врахувати те, що останніми роками поширення набули кобури різних типів, які відрізняються суттєвими конструктивними особливостями та відмінностями в призначенні, а також способами носіння та технікою діставання з них зброї. З огляду на це, у процесі висвітлення зазначеної частини теми необхідно навести класифікацію кобур за цими ознаками, продемонструвати найбільш поширені зразки, розказати та показати способи їх кріплення та розташування на допоміжному спорядженні стрільця, стисло викласти переваги та недоліки кожного з наведених способів. Наприклад, можна

порівняти кобури закритого та відкритого типів у контексті техніки й тактики приведення зброї до готовності при відкритому та прихованому носінні пістолета, пояснити переваги правостороннього та лівостороннього кріплення кобур у різних ситуаціях службової діяльності тощо.

Призначення та будову патронів потрібно викладати згідно з відомостями, наведеними в Настанові зі стрілецької справи в такій послідовності:

- загальна будова патрона;
- призначення та будова окремих складових патрона (гільзи, заряду, капсуля, кулі);
- різновиди патронів (трасуючі, бронебійні тощо) та їх конструктивні відмінності;
- маркування патронів.

Перевірку рівня засвоєння знань здійснюють шляхом вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи або тестування.

2.4. Робота частин і механізмів пістолета

Робота частин і механізмів пістолета є досить складною темою, вивчення якої можливе лише після засвоєння курсантами навчального матеріалу щодо призначення та будови окремих частин і механізмів зброї (особливо рухомих), а також вільного оперування термінологією з цієї тематики.

Для формування позитивної мотивації до вивчення цієї теми викладачеві потрібно наголосити, що знання щодо роботи частин і механізмів пістолета забезпечать оволодіння практичними навичками виявлення характерних несправностей, які призводять до затримок під час стрільби, та нададуть змогу якнайшвидше усунути такі затримки.

Викладання зазначеної теми передбачає обов'язкове використання словесних і наочних методів. Демонстрування навчальних відеоматеріалів, плакатів дає можливість бачити в розрізі роботу прихованих для візуального спостереження частин і механізмів пістолета. Також для зручності демонстрування роботи частин і механізмів пістолета викладач повинен мати два зразки зброї: один – у зібраному стані, а інший – розібраний на окремі частини.

На початку викладання цієї теми доцільно нагадати аудиторії про призначення та будову частин і механізмів пістолета та загальну схему їх роботи. Після цього можна детально описати роботу частин і механізмів, акцентувавши на їх взаємодії у різних фазах роботи пістолета Макарова у такій послідовності:

- 1) положення частин і механізмів пістолета до заряджання;
- 2) робота частин і механізмів пістолета в процесі заряджання;
- 3) робота частин і механізмів зарядженого пістолета в разі вмикання запобіжника;
- 4) робота частин і механізмів пістолета під час пострілу;
- 5) робота частин і механізмів пістолета після пострілу;
- 6) робота частин і механізмів пістолета під час стрільби самозводом;
- 7) робота частин і механізмів пістолета в разі закінчення патронів у магазині.

Під час висвітлення першого питання необхідно розповісти та продемонструвати *положення до заряджання* таких частин і механізмів пістолета: затвор, курок, шептало, спускова тяга з важелем зводу, магазин, прапорець запобіжника. Оскільки деякі механізми приховані під рамкою та затвором, для їх демонстрування варто застосовувати кольорові плакати або слайди, де пістолет подано в розрізі.

У процесі опрацювання другого питання, присвяченого *роботі частин і механізмів пістолета в процесі заряджання*, слід виокремити чотири операції: спорядження магазину патронами, вставляння магазину в основу рукоятки, вмикання запобіжника, відведення затвора в крайнє заднє положення та різке його відпускання.

Спочатку необхідно комплексно продемонструвати всі чотири операції, щоб у курсантів сформувалось цілісне уявлення про процес заряджання пістолета. Після цього викладач виконує кожну з цих операцій окремо (у разі потреби з повторами), паралельно роз'яснюючи принцип роботи в певний момент окремих механізмів пістолета. Зокрема, під час

вставляння магазину до основи рукоятки: защіпка магазину заскакує за виступ на стінці магазину й утримує магазин в основі рукоятки; верхній патрон упирається в гребінь затвору; подавач знаходиться внизу, а його зуб не діє на затворну затримку.

Під час розгляду третього питання слід роз'яснити: якщо немає потреби у виконанні пострілу після заряджання пістолета, то необхідно увімкнути запобіжник, не спускаючи курка з бойового зводу. У процесі пояснення *роботи частин і механізмів зарядженого пістолета в разі вмикання запобіжника* викладач має зазначити таке: які частини і механізми пістолета замкнені під час вмикання запобіжника; завдяки чому відбувається їх замикання; в якому стані опиниться пістолет загалом та окремі його частини (курок) після вимикання запобіжника; загальне поняття про постріл самозводом.

Вивчення четвертого питання – *роботи частин і механізмів пістолета під час пострілу* – передбачає пояснення того, що для виконання пострілу необхідно здійснити три операції: вимкнути запобіжник, звести курок, натиснути пальцем руки на хвіст спускового гачка.

Після демонстрування цих дій викладачеві потрібно зазначити, що в процесі виконання двох перших операцій механізми пістолета приходять в таке саме положення, як під час заряджання. Оскільки ці відомості було опрацьовано ще в процесі вивчення другого питання, то можна провести експрес-опитування декількох курсантів, зокрема щодо: взаємодії запобіжника та курка, запобіжника і шептала, запобіжника та рамки, курка і шептала, курка та спускової тяги з важелем зводу. Те, що відбувається з механізмами пістолета в процесі виконання третьої операції – натискання на хвіст спускового гачка – слід продемонструвати за допомогою наочних засобів навчання.

Окрім цього, відеоматеріали доцільно використовувати під час опрацювання п'ятого питання – *робота частин та механізмів пістолета після пострілу*. Цей етап також

передбачає окремі цикли роботи автоматики, з якими курсантів уже ознайомили в процесі вивчення другого питання. Для підвищення навчальної активності аудиторії варто провести експрес-опитування щодо роботи важеля зводу, шептала, курка та зворотної пружини під час руху затвора назад і вперед. Новою для курсантів буде інформація про роботу механізмів під час екстракції гільзи та відпускання хвоста спускового гачка.

Вивчення шостого питання доцільно розпочати з експрес-опитування групи щодо визначення поняття «постріл самозводом» (дії, які має виконати стрілець, стан зброї перед пострілом, положення окремих деталей та механізмів), адже ці відомості було наведено під час вивчення другого питання. Після цього з використанням наочних засобів навчання викладач має пояснити, що відбувається в *роботі частин та механізмів пістолета під час стрільби самозводом* (взаємодія важеля зводу, курка та шептала).

У процесі вивчення сьомого питання викладач має спочатку продемонструвати вигляд пістолета *після використання патронів з магазину* та перелічити зовнішні ознаки зброї в такому порядку: розташування затвора, відсутність патрона в магазині та патроннику. Далі необхідно пояснити, які механізми забезпечують такий стан пістолета (положення пружини подавача, взаємодія зуба подавача та затворної затримки, затвора та затворної затримки, положення після від'єднання магазину з основи рукоятки), розказати курсантам, що відбувається під час натискання на кнопку затворної затримки.

Після викладення та демонстрування наочного матеріалу щодо роботи частин і механізмів пістолета Макарова необхідно перевірити ступінь засвоєння матеріалу шляхом вибіркового опитування, тестування або письмової контрольної роботи. Питання слід формулювати в порядку викладення матеріалу (положення частин до заряджання, робота під час заряджання) тощо. Якщо курсанти роблять помилки в технічних термінах, то необхідно їх виправляти, дотримуючись термінології, затверджені Настановою, оскільки це дасть змогу зекономити навчальний час і покращить якість навчання.

2.5. Види затримок під час стрільби з пістолета та способи їх усунення

Здатність швидко усунути затримку під час стрільби є важливою навичкою, необхідною стрільцеві для розв'язання несподіваних ускладнень, що можуть виникнути під час виконання стрілецьких вправ або в реальних ситуаціях застосування вогнепальної зброї працівниками поліції під час виконання ними службових обов'язків. Від таких умінь може залежати життя та здоров'я поліцейського або громадян, законні інтереси яких він захищає. Саме з цієї тези потрібно розпочинати викладання зазначеної теми, оскільки це сприятиме формуванню в курсантів розуміння її важливості та позитивній мотивації.

Викладач має пояснити, що пістолет Макарова є одним із найнадійніших зразків сучасної короткоствольної вогнепальної зброї, кожний екземпляр якого проходить ретельні випробовування в різноманітних несприятливих умовах, що забезпечує високий запас міцності та мінімізує ймовірність виникнення затримок під час стрільби. Однак підтримати надійність пістолета протягом всього терміну експлуатації можна лише за умови дбайливого ставлення та правильного поводження з ним під час користування та зберігання. Для уникнення затримок під час стрільби кожен користувач має знати та виконувати певні вимоги: тримати зброю в повній справності та дотримуватись правил зберігання, розбирання і збирання, чищення та змащування, огляду й підготовки зброї до стрільби. Більш детальні відомості про ці вимоги курсанти отримують під час розгляду наступних тем.

Окреслення основного змісту теми викладач здійснює лише за умови опанування курсантами попередніх тем із матеріальної частини пістолета Макарова та впевненого володіння відповідною термінологією. Причому викладачеві необхідно вирішити два завдання:

- сформувати в курсантів систему знань щодо видів затримок під час стрільби з пістолета Макарова, їх причин та способів усунення;

– забезпечити формування практичних навичок з усунення таких затримок.

Вирішення першого завдання доцільно розпочати з представлення аудиторії відповідної таблиці, наведеної в Настанові зі стрілецької справи (краще за допомогою мультимедійних засобів), яку кожен курсант має перенести до робочого зошиту для використання під час занять, вивчення та подальшого повторення. Ознайомлення з цією таблицею забезпечує формування загального уявлення про види затримок та їх причини.

Після цього викладачеві потрібно переходити до більш детального розгляду кожної затримки в послідовності, в якій вони наведені в таблиці.

На цьому етапі застосовують розповідь та пояснення в поєднанні з демонструванням затримки, використовуючи навчальну зброю та патрони. Для цього викладач, штучно створивши затримку на навчальному пістолеті, показує його аудиторії та:

- називає вид затримки;
- наводить опис затримки, зазначаючи положення частин пістолета й патрону, що відповідають саме цьому виду затримки;
- називає причини, які призводять до виникнення зазначеної затримки;
- визначає способи усунення затримки відповідно до причин її виникнення.

Важливо, щоб курсанти мали можливість ретельно оглянути пістолет, на якому виникла затримка. Для цього варто використовувати декілька екземплярів навчальних пістолетів, залежно від кількісного складу групи (один пістолет на чотирьох–шістьох курсантів). Викладач заздалегідь готує відповідну затримку на кожному пістолеті та роздає їх на навчальні місця. Після огляду курсанти повертають пістолети викладачеві (керівникам навчальних місць) для їх підготовки до розгляду наступного виду затримки.

Для формування в курсантів системи знань щодо видів затримок, їх причин і способів усунення доцільно провести узагальнення навчального матеріалу, класифікувавши затримки за окремими ознаками.

За причиною виникнення:

- затримки, що виникають унаслідок неправильних дій стрільця під час приведення в готовність або застосування зброї;
- затримки, що виникають унаслідок недбалого ставлення до зброї під час її обслуговування та зберігання;
- затримки, які виникають унаслідок несправності або фізичного зношення окремих деталей.

За фазою роботи пістолета, в якій виникає затримка:

- затвор у крайньому передньому положенні;
- затвор зупинився, не дійшовши до крайнього переднього положення.

За способом усунення:

- затримки, які можна усунути самостійно, безпосередньо під час стрільби без розбирання пістолета. У такому разі стрілець втрачає боєздатність лише на декілька секунд;
- затримки, які можна усунути самостійно, з проведенням неповного розбирання пістолета без заміни окремих деталей. У такому разі стрілець втрачає боєздатність на декілька хвилин;
- затримки, які неможливо усунути самостійно, оскільки необхідно замінити окремі деталі. У такому разі пістолет стає придатним до використання у конкретному бойовому епізоді лише для психологічного тиску на противника або як підручний засіб.

Для перевірки рівня знань за темою, а також формування здатності вільно оперувати поняттями «вид затримки», «ознаки затримки», «причини затримки», «спосіб усунення затримки» доцільно провести інтерактивне опитування: викладач називає одну з характеристик затримки, а курсанти по черзі наводять похідні від цієї характеристики, які дають змогу повністю описати затримку. Наприклад, викладач перелічує ознаки певної затримки, не називаючи її, а один з курсантів має ідентифікувати затримку за наведеними ознаками та назвати її вид, інший курсант повинен перелічити причини, які можуть призвести до такої затримки, а наступний – визначити способи її усунення. Викладач може обирати будь-яку з характеристик затримки (назву, ознаки або одну з них, причини або одну з них, спосіб усунення).

Формування практичних навичок з усунення затримок під час стрільби може відбуватись лише за допомогою виконання спеціальних вправ, які створюють відповідні умови, що моделюють певну затримку. Для відпрацювання потрібно обирати ті види затримок, які стрілець може усунути самостійно, безпосередньо під час стрільби без розбирання зброї, тобто за декілька секунд. Саме в цих випадках потрібно напрацьовувати швидкість та безпомилковість дій, формуючи тим самим рухові автоматизми, які знадобляться стрільцеві для усунення затримки, що виникне в реальних умовах застосування зброї. Навички з усунення затримок під час стрільби потрібно відпрацьовувати шляхом тренування на окремому навчальному місці на заняттях із практичними стрільбами.

На початку практичних тренувань викладачеві необхідно ще раз здійснити демонстрування. На відміну від демонстрування у процесі опрацювання теоретичної частини теми, де акцентують на ознаках певної затримки з метою її ідентифікації та опису, увагу необхідно зосередити безпосередньо на діях з усунення затримок.

Варто запропонувати аудиторії універсальний алгоритм дій, який надає можливість здійснити усунення будь-якої затримки (з тих, звісно, що можна усунути без розбирання пістолета): по-перше, без огляду пістолета для з'ясування виду затримки та її причини; по-друге, одним способом для всіх затримок; по-третє, у найкоротший час. Такий універсальний алгоритм може мати незначні відмінності, з одного боку, якщо затримка виникла під час виконання першого пострілу (тобто цей постріл не відбувся), а з іншого – якщо не відбувся другий або будь-який наступний постріл. Розглянемо два варіанти дій.

1. Затримка на першому пострілі передбачає виконання таких дій:

а) удар долонею допоміжної руки знизу по кришці магазину для усунення ймовірного неповного приєднання магазину до основи рукоятки після його спорядження. Згідно з викладацьким досвідом, ця помилка трапляється досить часто, особливо в недосвідчених стрільців, проте серед причин

затримок, наведених у Настанові зі стрілецької справи, саме ця відсутня;

б) перезаряджання зброї;

в) прийняття положення для стрільби та виконання наступного пострілу;

г) якщо після виконання наведених вище дій (пункти «а», «б» і «в») сталася друга затримка, то варто миттєво виконати ще одне перезаряджання. Такі дії допоможуть за умови, що першу затримку спричинило неподання патрона до патронника і її було усунуто попередніми діями, а другу затримку спричинила осічка;

д) якщо постріл не відбувся й після цього, то єдиним варіантом є заміна магазину, що допоможе, якщо затримку спричинила несправність магазину. Якщо після виконання пункту «д» постріл не відбувся, то повторне перезаряджання та заміна магазину втрачають сенс, оскільки найбільш ймовірною є затримка, для усунення якої потрібно виконати, як мінімум, неповне розбирання пістолета.

2. Затримка відбулась не на першому пострілі, а на будь-якому з подальших: алгоритм дій аналогічний тим, що застосовували в попередньому випадку, але немає потреби у виконанні пункту «а».

Під час демонстрування наведених вище дій викладачеві варто акцентувати на:

– необхідності безпечного поводження зі зброєю в процесі усунення затримок (спрямування ствола пістолета, розташування вказівного пальця робочої руки, захоплення затвору допоміжною рукою);

– раціональній техніці виконуваних дій, що дасть змогу якнайшвидше усунути затримку, приготуватись до стрільби та здійснити черговий постріл.

Перевірку рівня засвоєння знань за темою проводять під час вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи, тестування або практикуму. Під час виконання прийомів з усунення затримок потрібно оцінювати дотримання стрільцем заходів безпеки під час поводження зі зброєю.

2.6. Огляд, підготовка до стрільби пістолета і патронів

Розпочати викладання основного змісту цієї теми необхідно з її актуалізації. Для цього слід використовувати тезу про те, що теоретичні знання та практичні навички, отримані під час вивчення теми, знадобляться користувачеві будь-якої вогнепальної зброї (спортивної, мисливської, травматичної тощо) для якісного догляду за нею та підтримання її в справному стані. Ця тема актуальна для працівників правоохоронних органів, які впродовж усього періоду служби будуть користуватись як особистою зброєю, так і стикатись з різноманітними зразками вогнепальної зброї у зв'язку з виконанням покладених на них обов'язків (вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів, ідентифікація речових доказів тощо).

Після актуалізації теми викладач має визначити навчальні питання, які становлять її зміст:

- 1) заходи безпеки під час проведення огляду вогнепальної зброї та боєприпасів;
- 2) види огляду пістолета та їх періодичність;
- 3) порядок огляду пістолета Макарова у зібраному вигляді;
- 4) порядок огляду пістолета Макарова у розібраному вигляді;
- 5) порядок огляду бойових патронів;
- 6) порядок підготовки пістолета Макарова до стрільби.

У процесі викладення першого питання слід перелічити нормативні документи, які визначають правила і порядок огляду вогнепальної зброї та патронів. Потрібно акцентувати на пунктах, що стосуються дотримання заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю, огляду та здачі в черговій частині, а також у процесі догляду за нею для підтримання в справному та змащеному стані. Цю інформацію курсанти мають зафіксувати в робочих зошитах. Окремі положення зазначених документів можна рекомендувати для конспектування під час самостійної підготовки.

Навчальний матеріал з другого питання доцільно презентувати у вигляді таблиці, що дасть змогу навести в наочній формі класифікацію видів огляду вогнепальної зброї та боєприпасів, зазначити випадки, в яких проводять певний вид огляду (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація видів огляду вогнепальної зброї

№	Випадки, що передбачають проведення огляду зброї	Періодичність огляду	Вид огляду	Зміст огляду
1.	Зброя закріплена за поліцейським для постійного носіння або у відрядженні	Щоденно	У зібраному вигляді	Наявність на металевих частинах пошкоджень. Справність роботи частин і механізмів, мушки та цілика. Стан каналу ствола. Стан змазки. Стан протирки, кобури, допоміжного ремінця та пістолетного ремінця
2.	У разі зберігання в черговій частині органу, підрозділу	Раз на сім днів	2.1. У розібраному вигляді	Перед чищенням та змащенням: у розібраному пістолеті оглядають кожну частину та механізм окремо для виявлення пошкоджень. Звіряють номери на деталях
			2.2. У зібраному вигляді	Після чищення та змащення перевіряють: справність роботи частин і механізмів; стан каналу ствола; стан змазки; стан протирки, кобури, допоміжного ремінця та пістолетного ремінця
3.	Перед навчальними заняттями	Кожного разу	У зібраному вигляді	Див. п. 1
4.	Після навчальних занять	Кожного разу	У розібраному вигляді	Перед чищенням та змащенням: див. п. 2.1
			У зібраному вигляді	Після чищення та змащення: див. п. 2.2
5.	У разі отримання зброї перед заступанням на службу	Кожного разу	У зібраному вигляді	Див. п. 1., а також звіряють номери на деталях
6.	Під час здачі зброї після служби	Кожного разу	У розібраному вигляді	Перед чищенням та змащенням: див. п. 2.1
			У зібраному вигляді	Після чищення та змащення: див. п. 2.2

У процесі висвітлення чотирьох наступних питань викладачеві потрібно супроводжувати розповідь демонструванням відповідних дій на навчальній зброї. Це буде сприяти формуванню в курсантів зорового образу, а отже, загального уявлення про такі дії. На цьому етапі викладач виконує огляд пістолета загалом, називаючи кожен окрему дію або фазу огляду.

Для формування в курсантів смислового та рухового образу дій з огляду та підготовки пістолета до стрільби комплексно застосовують наочні, словесні та практичні методи навчання. Під час демонстрування необхідно робити паузи для надання коментарів і пояснень, а також для того, щоб курсанти могли занотувати в робочі зошити відповідну інформацію стосовно кожної окремої дії:

- викладач у формі команди, чітко називає певну дію або фазу огляду пістолета (боєприпасів) чи його підготовки до стрільби («Огляд каналу ствола пістолета») та пояснює призначення цієї дії, а курсанти записують наведену інформацію;

- викладач виконує названу дію, супроводжуючи її коментарем: «Огляд каналу ствола проводять з дульної та казенної частин після неповного розбирання пістолета»;

- викладач пояснює, на що саме потрібно звертати увагу під час виконання певної дії з огляду чи підготовки пістолета до стрільби (наприклад, у процесі огляду каналу ствола потрібно перелічити види його ураження, навести їх ознаки та причини виникнення);

- під наглядом викладача (керівника навчального місця) курсанти виконують відповідну дію. Викладач слідкує за правильністю виконання та надає практичну допомогу або додаткові роз'яснення.

Далі необхідно послідовно відпрацювати всі фази огляду пістолета, приладдя та патронів (наявність нальоту, іржі, забруднення, подряпин, забоїн і тріщин; дія затвору, магазину, ударно-спускового механізму, запобіжника й затворної затримки; справність мушки та цілика; утримання магазину в основі рукоятки; стан каналу ствола тощо), а також підготовки пістолета до стрільби (огляд пістолета в розібраному чи зібраному вигляді та патронів; змащування частин і механізмів

пістолета; чищення каналу ствола), що визначено в Настанові зі стрілецької справи.

Уся навчальна група має виконати дії з огляду пістолета та патронів і підготовки пістолета до стрільби з допомогою викладача. Після цього необхідно провести вибіркове опитування декількох курсантів для перевірки якості засвоєння теоретичного матеріалу та закріплення набутих знань.

За наявності навчального часу для закріплення практичних умінь доцільно поставити курсантам завдання щодо самостійного здійснення огляду пістолета повторно.

На наступному етапі навчання для формування в курсантів відповідних умінь дії з різних видів огляду пістолета Макарова вони мають самостійно виконувати на кожному занятті. Для цього необхідно обладнати окреме навчальне місце або відпрацьовувати ці питання під час чищення зброї після стрільб.

Практичні навички передбачають впевнене виконання у визначеному порядку таких дій:

- огляд пістолета Макарова у зібраному вигляді;
- огляд пістолета Макарова у розібраному вигляді;
- огляд патронів і приладдя;
- підготовка пістолета Макарова до стрільби.

Перевірку рівня засвоєння знань здійснюють шляхом вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи, тестування або практикуму.

2.7. Догляд за пістолетом

Навчальною метою вивчення цієї теми на заняттях із вогневої підготовки є формування в курсантів знань та умінь, які забезпечать належне виконання ними заходів з догляду, зберігання, обслуговування та підтримки в постійній бойовій готовності табельної вогнепальної зброї та боєприпасів. Практичне значення таких навичок потрібно окреслити для актуалізації теми на початку її вивчення. Необхідно наголосити, що всю зброю (бойову та навчальну) в будь-яких умовах та обстановці треба тримати в чистоті та справності. Такого результату досягають завдяки своєчасному та вмілому її чищенню і змащенню, а також правильному зберіганню.

Після актуалізації теми потрібно визначити навчальні питання в послідовності, в якій їх буде відпрацьовано:

1) визначення понять «чищення», «змащування» та «консервація» зброї;

2) характеристика протирочних і змащувальних матеріалів;

3) правила чищення та змащування пістолета в окремих ситуаціях службової діяльності;

4) порядок чищення та змащування пістолета;

5) правила зберігання пістолета в різних умовах;

6) практичне чищення та змащування пістолета.

Заняття варто проводити в класі зі спеціально обладнаними столами. Матеріальне забезпечення має складатись з навчальних пістолетів із приладдям, комплекту протирочних і змащувальних матеріалів (віхоть, пакля, рідке рушничне мастило, рушничне мастило, розчин для чищення ствола).

Відомості з перших п'яти навчальних питань курсанти мають законспектувати в робочі зошити.

Під час окреслення інформації щодо першого питання необхідно зазначити, що головним призначенням чищення пістолета є видалення продуктів згорання пороху й омідніння з поверхні каналу ствола, а також порохового нагару, пилу, решток застарілої змазки з усіх поверхонь (особливо з тих, що труться). Змащування всіх механізмів здійснюють для їх належної роботи, а консервацію – на період тривалого зберігання пістолета.

У процесі вивчення другого питання викладач має продемонструвати протирочні та змащувальні матеріали, необхідні для чищення та змащування пістолета, визначити їх властивості, характеристики та призначення. Важливо звернути увагу курсантів на фізичні властивості різних мастил (колір, в'язкість, запах) для того, щоб вони могли їх відрізнити в разі подальшого використання. Бажано, щоб мастила містились у скляних пробірках.

Вивчення третього питання передбачає послідовне наведення *правил чищення та змащування пістолета в окремих ситуаціях службової діяльності*:

– після застосування або використання зброї під час виконання службових обов'язків;

- після навчальних стрільб;
 - після виконання службових обов’язків або навчальних занять без стрільби;
 - в разі користування зброєю за несприятливих погодних умов (у зимовий період, під час дощу тощо);
 - в разі переходу від одного мастила до іншого;
 - у випадках, коли пістолет зберігається без використання.
- Навчальний матеріал буде сприйнятий аудиторією краще, якщо представити його у формі таблиці (табл. 3).

Таблиця 3

**Правила чищення та змащування пістолета
в окремих ситуаціях службової діяльності**

№	Ситуація службової діяльності	Періодичність чищення	Особливості чищення
1.	Після застосування чи використання зброї під час служби	Кожного разу негайно після закінчення служби	Затвор, затворна затримка, частини УСМ – розібрані
2.	Після навчальних стрільб	2.1. Негайно після закінчення стрільби – канал ствола та патронник	Чищення лише каналу ствола та патронника
		2.2. Перед здачею зброї до чергової частини – завершальне чищення усього пістолета	Затвор, затворна затримка, частини УСМ – розібрані
3.	Після служби, навчань і занять без стрільби	Кожного разу негайно після закінчення служби, навчань, занять	Затвор, затворна затримка, частини УСМ – зібрані
	3.1. У разі намокання пістолета чи сильного забруднення		Затвор, затворна затримка, частини УСМ – розібрані

Закінчення табл. 3

	3.2. У разі потрапляння пістолета з морозу в тепле приміщення		Лише після появи крапель вологи на металі: негайно протерти частини та механізми насухо та змастити їх (пістолет розібраний)
4.	У бойових умовах та в разі тривалих навчань у польових умовах	Щоденно під час затишшя бою або під час перерви між заняттями	Ступінь розборки – залежно від стану пістолета
5.	Якщо пістолет регулярно не використовують	Не рідше одного разу на сім днів	Ступінь розборки – залежно від стану пістолета
6.	Під час зміни мастила	Кожного разу	Затвор, затворна затримка, частини УСМ – розібрані

Викладення четвертого питання передбачає необхідність наведення визначеної в Настанові послідовності дій під час чищення та змащування пістолета. Курсанти мають законспектувати наведену послідовність дій у робочі зошити. Після цього можна здійснити вибіркове опитування, що дасть змогу закріпити навчальний матеріал і з'ясувати ступінь його засвоєння групою.

Вивчення п'ятого питання варто розпочати з розповіді про типові ситуації щодо зберігання пістолета:

- у черговій частині органу, підрозділу;
- окремим працівником поліції під час несення служби;
- в разі закріплення зброї за працівником поліції на постійне носіння;
- в разі консервації зброї при тривалому збереженні без використання.

Потім викладач розповідає про особливості порядку зберігання пістолета для кожної з цих типових ситуацій, якого мають суворо дотримуватись як кожний поліцейський, так і

відповідні служби органу або підрозділу поліції. Курсанти мають законспектувати теоретичні відомості в робочі зошити. Потім варто продемонструвати порядок й умови зберігання пістолета в різних типових ситуаціях. Для цього необхідно обладнати окремі навчальні місця, які моделюють умови кімнати для зберігання зброї в черговій частині підрозділу, складському приміщенні, приватному помешканні. Окремо потрібно продемонструвати різні способи кріплення спорядження для надійного зберігання пістолета під час несення служби, а також відрядження працівника з вогнепальною зброєю.

Опановувати практичні навички щодо чищення та змащування пістолета (шосте навчальне питання) доцільно в такому порядку:

- викладач виконує певну дію (наприклад, готує протирочні та змащувальні матеріали), коментуючи її;

- курсанти спочатку спостерігають за діями викладача, а потім (за вказівкою) повторюють їх в такому самому порядку на своїх робочих місцях. Якщо на одному місці працює декілька курсантів, то необхідно надати можливість кожному з них практично виконати завдання. Викладач слідкує за діями курсантів, надає допомогу або додаткові роз'яснення;

- такий самий алгоритм відпрацювання кожної наступної дії з чищення та змащування пістолета. Дії, вивчені на попередніх заняттях (наприклад, неповне розбирання пістолета), курсанти одразу можуть виконувати самостійно;

- після виконання всього комплексу дій викладач перевіряє якість чищення та змащування пістолета на кожному робочому місці й оголошує результати перевірки курсантам.

Перевірку рівня засвоєння здійснюють шляхом вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи, тестування, а також практикуму.

У подальшому курсанти навчальних закладів удосконалюють навички чищення та змащення вогнепальної зброї на кожному навчальному занятті після стрільб, а працівники практичних органів – після несення служби та під час планових чисток.

2.8. Перевірка бою пістолета, приведення його до нормального бою

Заняття проводять у навчальній аудиторії (класі вогневої підготовки) та в стрілецькому тирі (на стрільбищі). Матеріальне забезпечення заняття передбачає наявність таких елементів:

- бойові пістолети – за кількістю напрямків для стрільби;
- бойові патрони – вісім штук на кожний пістолет;
- мішені – за кількістю курсантів;
- валики для стрільби з упору – за кількістю напрямків для стрільби;
- габарити діаметром 15 см для визначення купчастості бою – за кількістю напрямків для стрільби;
- пристрій для корекції положення цілика;
- лінійки, кольорові олівці, крейда.

Для актуалізації теми необхідно акцентувати на тому, що нормальний бій стрілецької зброї дає змогу надійно вражати цілі, а отже, є важливим фактором, що забезпечує боєздатність як окремого працівника, так і підрозділу загалом. З огляду на це, процедури перевірки бою зброї та приведення її до нормального бою є обов'язковими в будь-якому підрозділі поліції, а порядок їх організації та правила проведення необхідно засвоїти під час вивчення курсу вогневої підготовки.

Після актуалізації теми варто визначити навчальні питання:

- 1) випадки, коли необхідно проводити перевірку бою зброї;
- 2) загальна організація перевірки бою зброї та приведення її до нормального бою;
- 3) правила перевірки бою пістолета;
- 4) правила приведення пістолета до нормального бою;
- 5) практичне відпрацювання перевірки бою пістолета;
- 6) практичне відпрацювання приведення пістолета до нормального бою.

Теоретичний розділ теми охоплює перші чотири навчальні питання. Вивчення цих питань відбувається в класі вогневої підготовки. Окрім викладення питань з організації перевірки бою зброї, необхідно визначити поняття «габарит купчастості

бою», «середня точка влучення» (СТВ), «припустиме відхилення СТВ від контрольної точки», «нормальний бій зброї» (з перевищенням та з суміщенням середньої точки влучання з точкою прицілювання), «зміщення СТВ при пересуванні цілика» та навести кількісні значення цих показників. Для полегшення сприйняття навчального матеріалу доцільно застосовувати наочні матеріали (таблиці з кількісними показниками, рисунки та схеми), які ілюструють наведені поняття.

Після цього викладач має продемонструвати на класній дошці (за допомогою мультимедійних засобів) порядок визначення купчастості пробойн та СТВ за чотирма або трьома кращими пробоїнами, вимірювання відхилення СТВ від контрольної точки та розрахунку величини поправки цілика. Для активізації пізнавальної діяльності аудиторії необхідно, щоб курсанти законспектували в робочі зошити усі дії та розрахунки викладача.

Також потрібно продемонструвати прилад для переміщення цілика і порядок його використання.

Відпрацювання практичного розділу теми (п'яте і шосте навчальні питання) зазвичай здійснюють у стрілецькому тирі (на стрільбищі). Усі дії на вихідному та вогневому рубежах, на лінії мішеней стрільці виконують за командами викладача (керівника стрільб) у порядку, визначеному в Курсі стрільб. Завдання викладача полягає в тому, щоб продемонструвати порядок організації та проведення перевірки бою зброї та приведення її до нормального бою, а також надати можливість курсантам практично виконати відповідні прийоми. Процедура передбачає такі етапи:

- призначення пристрільщиків з-поміж найбільш підготовлених курсантів, які на попередніх заняттях стабільно мали найкращі результати зі стрільби;

- підготовка вогневого рубежу (обладнання місць для стрільби з упору) та лінії мішеней (для підвищення щільності заняття на кожний щит можна прикріпити одна на одну декілька мішеней – тоді за результатами однієї серії пострілів декілька курсантів одночасно зможуть виконувати відповідні вимірювання та розрахунки);

– перша серія з чотирьох пострілів – виконують пристрільщики;

– оброблення результатів (перевірка купчастості бою, визначення СТВ, вимірювання відхилення СТВ від контрольної точки та розрахунок величини поправки цілика) – виконують курсанти;

– внесення змін у положення цілика (у разі потреби) – виконує викладач або майстер-зброяр;

– друга серія з чотирьох пострілів – виконують пристрільщики;

– обробка мішеней – виконують курсанти.

Перевірку рівня засвоєння знань за темою здійснюють шляхом вибіркового чи фронтального опитування, письмової контрольної роботи або тестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. – Назва з екрана.

2. Про затвердження Курсу стрільб зі стрілецької зброї для рядового та начальницького складу ОВС України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 7 верес. 2011 р. № 658. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-kursu-strilb-iz-strileckoyi-zbroyi-dlja-r-doc94856.html>. – Назва з екрана.

3. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та норм витрат боеприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб [Електронний ресурс] : наказ Національної поліції України від 20 верес. 2016 р. № 900. – Режим доступу: https://yurist-online.org/laws/mvs/nakaz_npu_900_vid_20_09_2016.pdf. – Назва з екрана.

4. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 1 лют. 2016 р. № 70. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>. – Назва з екрана.

5. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України [Електронний ресурс] : наказ МВС України 26 січ. 2016 р. № 50. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/%20z0260-16>. – Назва з екрана.

6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.

7. Чайка В. М. Наставления по стрелковому делу / В. М. Чайка. – М. : Воениздат, 1987. – 640 с.

Навчальне видання

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ
ЧАСТИНИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
(НА ПРИКЛАДІ 9-мм ПІСТОЛЕТА МАКАРОВА)

Методичні рекомендації

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 25.01.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 4,0. Ум. друк. арк. 3,72.

Тираж 100 прим.
